

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти –другий (магістерський)**

Виконала:
студентка 6 курсу, 632 групи
спеціальності «Початкова освіта»
МЕЖАКОВА АНАСТАСІЯ ВАЛЕРІЇВНА

Керівник: канд. пед. наук,
доц. Костащук О.І.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол №3 від 7 листопада 2023 р*

зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2023 АНОТАЦІЯ

Межакова А.В. Розвиток мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів.– Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 87 с.

Зміст анотації

Магістерське дослідження присвячене розкриттю проблеми розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів.

У роботі проаналізовано зміст таких понять як «мова», «мовлення», «розвиток мовлення», «мовленнєва діяльність», «методика розвитку мовлення». Уточнено зміст дефініції «розвиток мовлення молодших школярів» - принцип навчання мови, який має на меті роботу щодо збагачення словникового запасу школярів, розвиток умінь сприймати та будувати висловлювання згідно умов спілкування. Ключове поняття дослідження – *розвиток мовлення молодших школярів із застосуванням мультимедійних засобів* – інтерпретовано як система робота щодо формування мовленнєвих умінь через поєднання навчального матеріалу із його зоровим/слуховим сприйняттям із застосуванням мультимедіа.

Здійснено характеристику психолінгвістичних та психологічних особливостей мовленнєвого розвитку учнів початкової школи, визначено педагогічні передумови мовлення школярів.

У магістерській роботі з'ясовано теоретико-методичні основи застосування мультимедійних засобів на уроках української мови; розкрито особливості використання інформаційних технологій в освітньому процесі, проаналізовано можливості мультимедійних засобів з метою розвитку мовлення молодших школярів.

Схарактеризовано мультимедійні засоби навчання через систему форм, методів, прийомів роботи з розвитку мовлення молодших школярів.

У магістерській роботі представлено методику розвитку мовлення учнів початкових класів, що забезпечена системою текстових, підготовчих та ситуаційних вправ з використанням мультимедійної підтримки та програмних засобів.

Ключові слова: мовлення, розвиток мовлення, мультимедійні засоби, розвиток мовлення із застосуванням мультимедійних засобів, методика розвитку мовлення.

ABSTRACT

Mezhakov A.V. Speech development of elementary school students using multimedia tools. Manuscript. Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 013 Primary Education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 87p

Contents of the abstract

The master's research is devoted to the disclosure of the problem of speech development of elementary school students using multimedia tools.

The work analyzes the content of such concepts as "language", "speech", "speech development", "speech activity", "methodology of speech development". The content of the definition "development of speech of younger schoolchildren" has been clarified - the principle of language learning, which aims to work on enriching the vocabulary of schoolchildren, the development of the ability to perceive and construct expressions according to the conditions of communication. The key concept of the study - the development of speech of younger schoolchildren with the use of multimedia means - is interpreted as a system of work on the formation of speech skills through the combination of educational material with its visual/auditory perception with the use of multimedia.

The master's thesis clarified the theoretical and methodological foundations of the use of multimedia tools in Ukrainian language lessons; the peculiarities of the use of information technologies in the educational process are revealed, the possibilities of multimedia tools for the development of speech of younger schoolchildren are analyzed.

Key words: speech, speech development, multimedia means, speech development with the use of multimedia means, speech development technique.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	9
1.1. Психолого-педагогічне підґрунтя мовленнєвого розвитку особистості.....	9
1.2. Особливості розвитку мовлення учнів початкової школи...22	22
1.3 Мультимедійні засоби та їх використання в освітньому процесі.....	32
Висновки до розділу 1.....	44
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	46
2.1 Мультимедійні засоби у системі роботи з розвитку мовлення молодших школярів.....	46
2.2 Емпіричне дослідження рівня розвитку мовлення учнів початкової школи	58
2.3 Методика розвитку мовлення молодших школярів із застосуванням мультимедійних засобів.....	68
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зміна освітніх пріоритетів на засадах компетентнісного підходу актуалізують вимогу щодо вдосконалення та підвищення якості освітнього процесу через застосування мультимедійних засобів, які дозволяють сформувати успішного мовця, учня, який має певну систему знань, є творчою та комунікативною особистістю.

У низці нормативних документів, а саме: Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Закони України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про вищу освіту", "Про мови", Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття), концепція "Нова українська школа", - розкрито основні завдання реалізації особистісного потенціалу кожного школяра на шляху оволодіння державною мовою. Сьогодні, формування мовлення учнів початкової школи є головним принципом навчання української мови. Мова йде, як зазначається у Державному стандарті початкової освіти (2018р.), про реалізацію компетентнісного підходу через основні компетентності: вільне володіння державною мовою, любов до читання, усвідомлення значення мови для спілкування, вміння висловлювати власні думки, почуття тощо.

Теоретичні основи дослідження проблеми розвитку мовлення віднаходимо у працях В. Бадер, О. Біляєва, Л. Варзацької, М. Вашуленка, О.Вишник, Р. Вовкотруб, С. Дорошенка, С. Дубовик, Т. Зенченко, Т.Ладигенської, О. Мельничайко, С. Омельчука, Л. Паламар, М. Пентилюк, К.Пономарьової, О. Прищепи, О. Савченко, О. Хорошковської та ін..

У дослідженнях таких науковців, як М. Жинкін, Г. Костюк, О. Леонтєв, М.Львов, І. Синиця та ін., йдеться про вплив психофізичного розвитку на формування мовленнєвої особистості учня. Розкриттю питань розвитку діалогічного мовлення присвячені праці С.Дубовик, Л.левіної, Н.Ростикус, Л.Соловець, Л.Шевцової та ін.

Використання мультимедійних засобів в освітньому процесі, зокрема на уроках української мови, сприяють розвитку мовлення учнів початкової школи, активізують їх пізнавальну активність, допомагають інтенсифікувати ефективність мовної освіти.

Головне завдання Національної стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 року визначено створення умов для поширення сучасних засобів навчання, серед яких належне місце відведено мультимедійним засобам.

Науковці В. Агеєв, В. Безпалько, В. Биков, А. Васюра, П. Жданович, К.Кастро, Г. Кедрович, Г. Клейман, К. Колін, А. Осин, Р. Осип, С.Свириденко та ін. розкривають особливості застосування мультимедійних технологій в освіті, визначають мультимедіа як засіб навчання.

Розробленню основ проектування, застосування мультимедійних навчальних комплексів присячені наукові праці Г. Асвацатурова, Р. Адамова, В. Афанасьєва, Т.Бабенко, О. Гаєвського, А. Горшкова, М. Грузмана, С. Дмитрієва, В.Підгорної, О. Пінчук та ін.

Педагогічні аспекти використання мультимедійних засобів на уроках у початковій школі віднаходимо у науковому доробку Е. Полат, М. Фролова, С. Христочевського та ін.

Дослідники переконані, що застосування мультимедійних засобів дозволить підвищити якість та ефективність освітнього процесу, забезпечить оптимальні умови для самоосвітньої діяльності, а також, сприятиме розвитку мовлення учнів початкової школи.

Отже, актуальність проблеми, її недостатня розробленість зумовили вибір теми магістерського дослідження **«Розвиток мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів»**.

Об'єкт дослідження – розвиток мовлення учнів початкової школи.

Предмет дослідження – особливості розвитку мовлення молодших школярів із застосуванням мультимедійних засобів.

Мета дослідження – розкрити особливості розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Розкрити теоретичні засади розвитку мовлення учнів початкової школи.
2. Висвітлити особливості використання мультимедійних засобів з метою розвитку мовлення учнів.
3. З'ясувати стан розвитку мовлення молодших школярів.
4. Обґрунтувати методiku розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів.

Відповідно до визначених завдань та поставленої мети використано такі методи дослідження:

- *теоретичні*: аналіз лінгвістичної, психологічної, філософської, педагогічної літератури для розкриття теоретичних аспектів проблеми дослідження; систематизація та узагальнення наукового доробку з питань розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів.
- *емпіричні*: спостереження, бесіди, опитування, анкетування з метою визначення рівня розвитку мовлення молодших школярів; констатувальний експеримент, кількісний аналіз отриманих результатів.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що проаналізовано теоретичні основи розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів; схарактеризовано ключове поняття дослідження «розвиток мовлення учнів із застосуванням мультимедійних засобів».

Практичне значення дослідження актуалізовано у можливості використання матеріалів магістерської роботи в освітньому процесі

початкової школи та під час проведення занять з методики викладання мовно-літературної освітньої галузі (українська мова) тощо.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1 Психолого-педагогічне підґрунтя мовленнєвого розвитку

особистості

Основним засобом та інструментом пізнання, формою вираження думки, спілкування, засобом входження кожної особистості у соціум – є мова. Мова та мовлення виступають як продуктом нації, так і складником розвитку людини, громадянина своєї держави (Варзацька, 2001).

На думку дослідника Ф.Соссюри, опанувати мовою можна тільки на основі досвіду та під час слухання інших людей (Варзацька, 2001). Мова розвивається саме у мовленні: адже мовні навички кожної людини трансформуються тоді, коли вони слухає інших. Педагог здійснив спробу розмежувати поняття «мова» та «мовлення», однак вважав ці дві категорії складовими мовленнєвої діяльності. Дефініція «мова», за Ф.Соссюрою, - це система інформації та певних норм її застосування під час комунікації, мовлення – це спілкування із застосуванням мови. Між мовою та мовленням є взаємозалежність: мова виступає знаряддям та продуктом мовлення; мова та мовлення ототожнюються як засіб комунікації.

Цікавими нам видаються міркування М.Вашуленка, який зазначає, що під час становлення особистості в моральному, духовному, інтелектуальному аспектах, мова є тим засобом, який забезпечує запити соціуму, що реалізуються у мовленнєвій діяльності (Вашуленко, 2013).

Розкриття питання щодо розвитку мовлення учнів початкової школи вимагає уточнення ключових дефініцій дослідження. Тож, перейдемо до

розкриття змісту базових категорій: «мова» , «мовлення» , «розвиток мовлення», «мовленнєва діяльність», «спілкування», «комунікація» тощо.

Поняття «мова» та «мовлення» є взаємоповязаними, характеристики яких вчені розкривають по-різному.

Отже, Великий тлумачний словник сучасної української мови дефініцію «мова» трактує як:

- вміння людини спілкуватися, всилувлювати власну думку
- об'єднання звукових знаків мови, норм та правил їх поєднання для вираження думок
- манера спілкування (2007).

Поняття «мова», у термінологічному словнику (О. Ганич, І. Олійник), подано як засіб комунікації людей, спосіб вираження своїм думок, почуттів. Також, вказано, що мова тісно повязана з мисленням та є знаряддям думки.

Категорія «мовлення», словник лінгвістичних термінів, подає як відбір та застосування засобів мови для комунікування з іншими людьми. Мовлення – це форма мови, мова постійно функціонує у мовленні (словник української мови).

За Великим тлумачним словником, «мовлення» розглядається як:

- комунікація людей між собою через використання мови
- будь-яке повідомлення
- форма існування мови для вираження та обміну думок (2007)

Мовлення, у лінгвістичному аспекті, виступає: процесом відбору та застосування засобів мови для комунікації з усіма учасниками мовного колективу; послідовністю знаків мови; формою існування та розвитку кожної мови. Мовлення є певним актом діяльності людини-мовця, способом вираження думок, почуттів через мову і з впливом на інших людей та налагодження суспільних стосунків (М. Жинкін, Т. Ладиженська, М. Львов, О. Реформатський).

Так, дослідник М.Жинкін, переконаний у тому, що мова та мовлення є взаємодоповнюючими структурами, адже мовлення не існує без мови, так само як мова не існує без мовлення (Жинкін, 2008). Мова людини наділена дивовижною особливістю: з невеликої кількості звуків створюється значна кількість слів, зі слів – речення, з речень утворюються тексти мовлення.

Дослідники А. Загнітко, І. Домрачева, І. Горелов, О. Казарцева ключові дефініції нашого дослідження «мова» і «мовлення» визначають у наступних аспектах:

- ✓ мовлення (спілкування) як процес
- ✓ мовлення (текст) як результат мовленнєвої діяльності
- ✓ мовлення (полемічне, піднесене) як певний жанр риторського мистецтва
- ✓ мовлення (ритмічне, правдиве, неправдиве) як оцінне явище (Коваль, 2008).

Мовлення є продуктом, в результаті якого утворюється висловлювання, текст, що містить мовний та структурний компоненти (Б. Головін, Л.Федоренко).

Поняття «мовлення», з наукової позиції С.Рубінштейна, розглядається з функційного аспекту як:

- 1) семантична функція (позначення)
- 2) комункативна функція (спілкування або ж повідомлення)
- 3) виражальна функція
- 4) емоційна функція
- 5) функція впливу.

Дослідник особливого значення надавав емоційним процесам у мовленні – це певні емоційні моменти, які виявляються у паузах, інтонації, ритмі, зміні голосу та інших моментах експресивності. Прояв емоцій у мовленні відбувається, насамперед, через інтонацію (В. Артемов, С.

Рубінштейн), - це мовленнєве явище, яке забезпечує реалізацію логіко-граматичної та модальної функції.

За переконанням Н.Деркач, мовлення виступає формою та засобом спілкування, воно зв'язане з психічними характеристиками та станами людини (Деркач, 2008).

Відомі психологи (М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонт'єв та ін.) вважають, що мовлення – це мовленнєва діяльність, акт дії у вигляді мовлення. Під час мовленнєвої діяльності – предметом є мислення, ас засобом існування результатів мисленнєвої діяльності – мовленнєві конструкти. На взаємозв'язку становлення мовлення та мислення наголошували Л.Алексєєва, В. Білоус, Л. Бутівченко, Б. Грігайте та ін.

М.Наумчук вважав, що думка є опредмеченою потребою під час здійснення мовленнєвого висловлювання, є внутрішнім стимулом до зародження мовленнєвої діяльності (Наумчук, 2008).

Розкриття та аналіз особливостей розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку стосуються усіх аспектів мовленнєвого становлення особистості дитини. Значення мовлення у формуванні особистості школяра, розвитку її мислення, дослідники говорять про те, що ці два процеси є взаємодовнюючими (Б. Анан'єв, Д. Ельконін, Т. Єгоров, А. Маркова, А. Богуш та ін.).

Так, у науковому доробку А. Люблінської, Н. Менчинської, Л.Виготського, А. Лурія, Ф. Юдович, О. Запорожця та ін. віднаходимо інформацію про те, що на всіх етапах формування мисленнєвої діяльності дитини, мовлення є тією умовою, що дозволяє здійснити таку діяльність. Мовлення – це форма розпізнання особистістю певних явищ, предметів навколишньої дійсності, це засіб комунікації людей між собою. За допомогою мовлення людина пізнає дійсність, які розкриває через мову.

Нам імпонують міркування дослідниці Л.Левіної, яка доводить, що мовлення є біднішим за мову, але й, також, багатшим – бо мова є чимось загальним, а мовлення – це індивідуальне для кожного. Людина, зазвичай, під час спілкування застосовує тільки частину тих слів та граматичних структур, які є у її рідній мові. Разом з тим, мовлення є багатшим за мову, бо людина, коли спілкується чи про щось висловлюється – виражає власне ставлення до цього, і до співрозмовника. Отож мовлення людини стає інтонаційно забарвленим, виразним, змінюється його темп, ритм та характер загалом (Левіна, 2010).

Таким чином, під поняттям «мова» будемо розуміти сукупність знаків, спосіб накопичення та передачі інформації, засіб спілкування, форма передачі суспільного досвіду. Під «мовлення» - форму комунікації з використанням мови, емоційний прояв; вид мовленнєвої діяльності людини; мовленнєві дії, результат – усне чи письмове висловлювання.

Першим, хто запропонував та проаналізував усне та писемне мовлення був дослідник Л.Виготський, та виділив істотні відмінності цих форм мовлення:

- 1) усне мовлення характеризується ситуаційністю спілкування, наявністю адресата конкретного;
- 2) зародження усного висловлювання є досить спонтанним, на відміну від писемного. Усне висловлення є відносно обмеженим у часі для обмірковування;
- 3) усне мовлення виступає безпосереднім сприйняттям, а писемне – опосередкованим;
- 4) в усному мовленні відбувається використання мовних та позамовних засобів виразності, у писемному – тільки мовні;
- 5) усне висловлювання не піддається коректуванню, писемне – перевіряється та коригується (Бадер, 2002).

Важливим етапом суспільних змін, сенситивним періодом для формування індивідуальних властивостей дитини та етапом вироблення мотивації до навчального процесу є період молодшого шкільного віку. Молодший шкільний вік (з 6–7 років до 10–11 років), - це період, коли починають відбуватися активні зміни у психіці школяра, змінюється система його суспільних пріоритетів та звязків. На цьому етапі відбувається перехід від дошкільця до шкільного віку, який зумовлює значні психологічні, анатомо-фізіологічні зміни у становленні особистості дитини.

Провідним завданням учнів молодшого шкільного віку є вміння правильно, чітко, послідовно, точно та виразно висловлювати власні думки. Грамотне опанування мовою, її чітке використання – формує у дитини систему ціннісних відношень до своєї особистості та інших людей, зумовлює успішне адаптування до умов навчання в школі, до нової соціальної позиції «Я-школяр (ка)».

В основу формування усного та писемного мовлення учнів входять процеси *сприймання, розуміння та продукування* текстів. Під час слухання чужих текстів – дитина усвідомлює мовні засоби. На етапі продукування власних текстів – формуються навички застосування мовних засобів у мовленнєвій діяльності.

Процес сприймання, у психології, - це початковий етап розуміння смислових звязків одиниць мовлення, які розрізняються на зір чи на слух. Сприймання мовлення та його розуміння виступають нерозривними процесами: сприймання йде через розуміння, а розуміння відбувається на основі сприймання.

Розуміння мовлення дослідники розглядають у двох аспектах: процес мовленнєвої діяльності та результат цієї діяльності В.Бельтюков, Т. Дридзе, М. Жинкін, І. Зимняя, О. Кубрякова, О. Леонт'єв, О.Лурія та ін.). Розуміння є

результативною діяльністю, що об'єднує процеси, які є у свідомості людини та виступає результатом осмислення.

Текст є об'єктом розуміння та сприймання, це складне семантичне утворення, результатом якого є налагодження відповідності між текстом та уявленням даного тексту. Текст – це одиниця мовлення, що співвіднесена з мовленнєвим налаштуванням мовця та метою висловлювання. Щодо семантики тексту, основним елементом даного процесу є слово. Як зазначає дослідник О.Соколов, те, як людина сприймає текст, розуміє його зміст – залежить від знаходження опорних слів, які несуть смислову цінність. Виділення таких ключових слів забезпечує правильність або ж, навпаки, усвідомлення тексту, його певного фрагменту (Бакум, 2008).

Під час розуміння мовлення – важливо, також, осмислювати мовні засоби, тобто, процес розуміння тексту. Зробити це, на думку О.Лурія, можливо за наступних умов: розуміння та сприйняття слухачем окремих слів; сприймання цілого речення; усвідомлення цілого повідомлення (Бакум, 2008).

Отже, розуміння граматичних структур, розширення знань учнів про дійсність (явища, предмети, ознаки), поглиблення їх суб'єктивного досвіду – це необхідна умова розуміння мовлення. Чим більше у дітей знань про навколишню дійсність та засоби передачі цієї інформації за допомогою мовленнєвих засобів, тим кращим буде процес розуміння мовлення.

Розуміння і сприймання тексту пов'язані з процесом продукування. Змістом поняття *«продукування мовлення»* позначено процес створення висловлювання. Значний вклад у процес створення мовленнєвого висловлювання зробили психологи. На думку дослідників (І.Зимня, О.Кубрякова, О. Лурія), текст виступає матеріальним носієм змісту у письмовій та усній формі. Запропонував модель продукування мовлення, що складається з таких стадій, як:

- 1) мотивація висловлювання
- 2) внутрішнє налаштування
- 3) реалізація задуму (план)
- 4) порівняння задуму і з планом

Ці стадії продукування мовлення взаємодоповнюють одна одну, можуть протікати одночасно, за умови певних обставин створення мовленнєвого звязного висловлювання (Бацевич, 2009).

Тож нашим наступним кроком є розкриття поняття «зв'язне мовлення». У працях науковців віднаходимо трактування, особливості розвитку, етапи, методи, функції щодо розвитку звязного мовлення.

Словник основних понять та термінів з методики української мови (М.Наумчук) пропонує наступні визначення даної дефінії «зв'язне мовлення»:

- 1) процес висловлення думки
- 2) діяльність мовців
- 3) висвлолювання ,текст
- 4) продукт мовленнєвої діяльності
- 5) назва одного з розділів методики розвитку мовлення (робота над написанням переказів, творів тощо) (Наумчук, 2008).

Розвивати мовлення, як зазначає дослідник М.Вашуленко, - це вчити учнів доцільно, влучно, правильно до норм літературної мови, використовувати мовні засоби для складання висвлолювань (Вашуленко, 2009).

Дослідник переконаний, що ефективність процесу розвитку мовлення учнів залежить від таких умов: потреба у комунікації, забезпечення відповідного мовленнєвого середовища, чітка система роботи з розвитку мовлення зосереджена на виробленні комунікативних умінь (граматико-

стилістичних, інформаційно-змістових, структурно-композиційних, поведінково-рефлексивних).

Розвиток мовлення учнів (*словник-довідник основних понять з методики української мови*) – це опанування мовленням: засобами мови (лексика, фонетика, граматики, культура мовлення, стилі мовлення) та механізмами мовлення (висловлення своїх думок).

Початок створення звязного висловлювання залежить від мотиву, який викликає бажання говорити – мовленнєва інтенція. Цей етап характеризується тим, що мовець розуміє результат, але ще не виробив план дій мовлення, який би допоміг досягнути цього результату. Далі, бажання переходить у задум, це загальна схема повідомлення. Під час внутрішнього мовлення – думка мовця переходить у майбутнє висловлювання, а згодом, - у впорядковане розгорнуте висловлювання.

На думку дослідника Б.Бадера, внутрішнє мовлення виникає через появу розумових дій, це засіб розумової діяльності, що складає основу думки. Вищим рівнем засвоєння дії, як зазначає науковець, - є її пророблення у думці із застосуванням внутрішнього мовлення. Внутрішнє мовлення (активізація слухових, зорових, рухових образів слів) виступає результатом взаємодії мовно-слухового, мовно-рухового, мовно-зорового аналізаторів. Тож, до складу внутрішнього мовлення входять руховий, слуховий, зоровий компоненти.

Внутрішнє мовлення, за Б.Бадером, є засобом, що визначає довільні дії людини, є механізмом, що регулює поведінку (Бадер, 2004). У дітей молодшого шкільного віку виникають саме такі характеристики, як довільність дій, внутрішній план, здатність до рефлексії. До довільності внутрішніх дій школяра належать здатність висувати свої певні завдання, ставити мету, віднаходити способи її досягнення, складати план виконання завдань, вміння долати труднощі та ін.

Отож, здійснений аналіз наукових підходів до проблеми розвитку мовлення, дозволяє нам ключову дефініцію нашого дослідження «розвиток мовлення учнів початкової школи» інтепретувати як провідний принцип навчання мови, який містить систему роботи, зорієнтовану на поповнення словника учнів, становлення граматичної основи їх мовлення; усвідомлення норм літературної мови; вироблення здатностей до сприймання, побудови усних/писемних висловлювань виходячи з умов та завдань спілкування.

Успішна робота з розвитку мовлення базується на виконанні ряду завдань:

- 1) забезпечення комфортного мовленнєвого середовища (розуміння мовлення дорослих, читання додаткової літератури, залучення до культурної програми: музеї, театри, кіно, прищеплення культури мовлення;
- 2) проектування мовленнєвих ситуацій відповідно до потреб та інтересів з метою мотивування самостійного мовлення школярів;
- 3) усвідомлення учнями граматичних форм, лексичного запасу .лексико-логічних звязків, синтаксичних конструкцій
- 4) поповнення словника, граматично правильне використання слів у мовленні;
- 5) вироблення відповідних мовленнєвих умінь;
- 6) робота з розвитку мовлення на всіх рівнях (лексичний, орфоепічний, морфологічний, синтаксичний, текстовий).

Проблема розвитку мовлення відбувається через основні аспекти діяльнісного підходу. Тож, *мовленнєва діяльність* - певний вид діяльності, що визначається цілеспрямованістю, мотивом та виступає як самостійна діяльність з мотивуванням.

Дослідник О.Леонтєв, мовленнєву діяльність визначає як активний процес сприйняття та створення висловлювань, що відбувається у взаємодії

учасників мовленнєвої діяльності. До структури діяльності входять мотив, ціль, дії, операції, індивідуальні настанови та результати діяльності.

Мовленнєву діяльність, у філософському енциклопедичному словнику, подано як: форму спілкування; діяльність у вигляді акту (специфічна мотивація); мовленнєві дії. Дослідниця І.Зимня дане поняття визначає як процес активної, мотивованої взаємодії учасників спілкування, що зосереджений на закріпленні пізнавальних потреб людини у спілкуванні.

Очевидно, що поняття «мовлення», «мовленнєва діяльність» пов'язані з поняттям «спілкування». Спілкування – це особистісний контакт, що відбувається через потребу людини у комунікації. У процесі спілкування мовці обмінюються особистісними переживаннями тощо. Спілкування, на думку М.Кагана, носить духовний характер, в той час як, комунікація – це інформаційний процес. Спілкування також можна виокремити як обмін інформацією, що містить інформаційний, перцептивний, інтерактивний складники.

Багато науковців поняття «спілкування» та «комунікативна діяльність» отожднюють. Так, дослідник І.Омельченко, комунікативну діяльність розглядає як виявлення внутрішнього та зовнішнього спілкування людини. Комунікативна діяльність розкривається у практичній діяльності, на етапі обміну інформацією (Байбара, 2010).

З приходом дитини до школи – утверджується нова соціальна роль «Я- школяр», змінюється сприймання свого статусу, а ще, провідною діяльністю стає навчальна, а не ігрова. Першим психічним утворенням учня є внутрішня позиція, як показник ефективного адаптування до нових умов (навчання в школі).

На основі здійсненого аналізу наукових джерел, констатуємо, що молодший шкільний вік – це важливий період життя дитини, в якому виникають наступні утворення:

- активне перетворення та формування пізнавальної сфери (увага, пам'ять, мислення, насичення емоційно-вольової сфери)
- вироблення вольових якостей (організованість, цілеспрямованість, стриманість, наполегливість, дисциплінованість, вимогливість до себе та до інших людей)
- довільність пізнавальних процесів та власної поведінки
- формування стійких ціннісних орієнтацій
- становлення інтелектуальних, естетичних, моральних почуттів тощо.

Молодший шкільний вік характеризується значними змінами у формуванні мислення учнів, адже вони починають ясно розуміти причинно-наслідкові зв'язки між явищами, предметами, діями. Так як пам'ять молодших школярів є мимовільною, вони добре пам'ятають те, що їх зацікавлює. В учнів ще немає достатньо досвіду, щоб складати судження про певні об'єкти, явища, однак їхні висловлювання вже відзначаються логікою та умовисновками.

Створення зв'язного висловлювання (усного чи письмового) вимагає від учня звернення до власного запасу слів та граматичних конструкцій (це довготривала пам'ять). Наступним компонентом довготривалої пам'яті є уявлення та поняття, яких дитина набула протягом життя. У процесі мовлення, крім довготривалої пам'яті, слід розглядати оперативну пам'ять, що дозволяє обирати синтаксичні схеми та слова. Зміст оперативної пам'яті розкривається у наступних функціях:

- ✓ вміння затримувати два слова (написані чи сказані) під час складання речення;
- ✓ здатність до випередження наступних слів (двох), які пов'язані у змісті всього речення (тексту).

Таким чином, методика формування мовлення дітей молодшого шкільного віку опирається на наступні теоретичні положення лінгвістичної науки:

- 1) формами мовленнєвої діяльності є усне й писемне мовлення, що забезпечують реалізацію репрезентативної та прагматичної функції, визначають розвиток мовної, комунікативної, мовленнєвої компетентності особистості;
- 2) усне та писемне мовлення – це окремі види комунікативної діяльності, які мають такі відмінності: мотиви сприймання, функції, розуміння, області застосування, умови здійснення комунікативних процесів, комунікативна ситуація;
- 3) процес породження мовлення складається з певних етапів, які впливають на спрацювання психологічних механізмів (вміння орієнтуватися у комунікативній ситуації, розуміти завдання мовлення, висловлювати думку, змінювати думку у мовні структури);
- 4) внутрішнє мовлення є важливим у формуванні висловлювання, адже воно є проміжною складовою між переходом думку у розгорнуте висловлювання;
- 5) до компонентів продукування мовлення належать: задум, стимулювання висловлювання, програмування, реалізація, порівняння реалізації задуму із тим, що вийшло (сам задум);
- 6) у мовленнєвій діяльності задіяні такі операції: віднаходження конкретних мовних одиниць; підбір оптимальних мовних засобів; вміння створювати власні нові одиниці мовлення за потреби; здатність до контролю;
- 7) для ефективного продукування тексту необхідною умовою є розуміння мотивів мовлення, наявність певного мовленнєвого досвіду, здатність до орієнтування у комунікативних умовах;

- 8) внутрішнє мовлення виконує важливу роль у процесі мовленнєвої діяльності учнів: у внутрішньому мовленні проходить процес попереднього прддумування висловлювання, яке згодом представляється в усній чи письмовій формі;
- 9) механізми сприймання, розуміння та продукування текстів – це психологічна основа формування вмінь та здатностей до побудови усних чи письмових звязних висловлювань.;
- 10) під час сприймання текстів (усних/письмових) учні збагачуються знаннями про явища, предмети, ознаки та шляхи їх передачі через мовні засоби;
- 11) у процесі навчання усного мовлення слід враховувати особливості аудіювання та говоріння, що складають усну форму мовлення (Дубовик ,2016).

Отже, ми дійшли висновку, що формування пізнавальної діяльності молодших школярів вимагають забезпечення відповідних умов для успішної реалізації освітнього процесу. У навчальній діяльності відбувається активний розвиток мислення, сприймання, пам'яті, уваги учнів. Щоб процес навчання мови та розвитку мовлення був ефективним, необхідно використовувати засоби, що реалізуються через синкретичне навчання (одночасне сприйняття матеріалу зорового/на слух). Досягнути такої гармонійної інтеграції різноманітних видів інформації можна через використання мультимедійних засобів.

Впровадження в освітній процес мультимедійних засобів навчання покликане збагатити та розширити життєвий досвід школярів, сформувати їх спостережливість, здатність до усвідомлення особливостей предметів на етапі практичного використання, надання опори у систематизації матеріалу та самостійного навчання.

1.2. Особливості розвитку мовлення учнів початкової школи

Основні аспекти проблеми нашого дослідження полягають у розкритті принципів навчання української мови та розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів. Сьогодні є різноманітні підходи вітчизняних та зарубіжних науковців щодо вирішення даного питання.

Так, дослідження таких науковців, як І. Бех, О. Біляєв, М. Вашуленко, Є. Голобородько, Н. Голуб, С. Гончаренко, О. Горошкіна, Т. Донченко, С.Караман, І. Кучеренко, Т. Ладиженська, Л. Мацько, В. Мельничайко, О.Савченко, О. Овчарук, С. Омельчук, М. Пентилюк, О. Пометун, Л.Скуратівський, М. Стельмахович, С. Трубачева, О. Хорошковська, О.Хуторської, Г. Шелехова та інших присвячені розкриттю технологічних особливостей підходів до здійснення освітнього процесу.

Зміна парадигми початкової освіти, перехід на новий рівень її розвитку, нові запити соціуму та потреби особистості в освіті – призвели до утвердження компетентнісного підходу. Початкова школа нині функціонує відповідно нового Державного стандарту ,оновлених програм, та враховує основні засади реформування середньої школи. З урахуванням компетентнісного підходу (ключові компетентності) визначені вимоги до результатів навчання, зокрема, й вивчення української мови (Державний стандарт початкової загальної освіти).

Питання щодо формування загальнопредметних, ключових компетентностей молодших школярів завжди на часі. Так, українські науковці визначають зміст понять «компетентність» та «компетенція», дають порівняльну характеристику основних компетентностей в сучасних освітніх системах та проводять аналіз методичних аспектів формування у школярів

компетентностей (Т. Байбара, Н. Бібік, О. Біда, С. Бондар, М. Вашуленко, Н.Голуб, І. Гудзик, К. Климова, Л. Коваль, О. Локшина, О. Онопрієнко, О.Овчарук, О. Пометун, К. Пономарьова, О. Савченко, С. Трубачева та ін.).

Під компетентнісним підходом розуміють зосередженість освітнього процесу на результативність у формі основних предметних компетентностей. Такий підхід, на думку І.Зимньої, керує підпорядкованість знань умінням, наголошуючи на практичній стороні (Дубовик, 2016). Реалізація компетентнісного підходу у навчальному процесі, її успішність та результативність, залежить від цілей навчання, особистісно орієнтованого змісту освіти, відповідного методичного забезпечення, професіоналізму вчителя.

В концепції Нової української школи (2016р.), компетентнісний підхід відповідає за реалізацію наскрізних умінь та формування основних компетентностей. З-поміж ключових компетентностей відзначимо «спілкування державною мовою», яке виражається у вмінні усно/письмово висловлювати свою думку, пояснювати факти, виражати почуття через говоріння, слухання, читання, письмо, використання мультимедійних засобів.

Формування компетентностей зорієнтоване на учня, і є ефективним за умови організації особистісно орієнтованого навчання. Відомий класик педагогічної думки, В.Сухомлинський говорив, що на уроці вчителю слід концентрувати свою увагу на сприймання, реакцію учнів та почуте. Лише за таких умов реалізація особистісно орієнтованого навчання стає можливою. Значна увага приділяється компетентності вчителя, знання методики викладання, яка повинна бути технологічною, з використанням сучасних технологій навчання, зокрема – мультимедійних технологій, що дають можливість розкрити пізнавальні здібності кожного школяра, та допомагають вчителю формувати суб'єктність під час навчання (Котух, 2006).

В процесі розвитку мовлення – застосування особистісно орієнтованого підходу полягає у можливості розкриття рівня інтелектуального розвитку учнів, їх особистісних якостей, об'єкта наочіння (мовленнєва діяльність учнів), суб'єкта мовленнєвої діяльності (школяр). Мовленнєвий розвиток залежить від ступеня опанування мовою, знання її норм та їх дотримання у мовленнєвій діяльності. Розвиток мовленнєвої діяльності сприяє розвитку мовлення.

Однією з ключових компетентностей, як визначено у Державному стандарті початкової освіти (2018 р), є «вільне володіння державною мовою», що проявляється через види мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) і чим визначено застосування комунікативно-діяльнісного підходу у навчанні української мови.

У працях багатьох лінгводидактів О. Біляєв, Л. Варзацька, М.Вашуленко, Н. Голуб, І. Гудзик, С. Караман, В. Мельничайко, М.Пентиліук, О. Савченко, М. Сокирко та ін.) прослідковуємо наступне: оновлення змістового наповнення системи мовної освіти відбувається через активну роботу щодо розвитку мовлення: вироблення понятійних (лігнвістичних, мовленнєвих), екстралінгвістичних (мета та умови спілкування, визначені мовні засоби), операційних (способи складання тексту) знань учнів.

У вивченні мови важливо поєднувати системно-описовий та комунікативно-діяльнісний підходи. Останній – передбачає спрямованість на такі фази мовленнєвих дій (орієнтування, складання плану, висловлювання, здійснення контролю та корекція). Комунікативно-діяльнісний підхід базується на знаннях мовних одиниць, вироблення правильної звуковимови, знання норм орфоєпії та граматичної основи мовлення. Для реалізації такого підходу слід дотримуватися наступних умов: діяльнісний аспект побудови процесу розуміння мовних засобів, мовленнєвий розвиток у різноманітних формах діяльності.

Важливим засобом наукового пізнання, що дозволяє застосування принципу системності - є системно-описовий підхід (Пономарьова). Через поєднання цього підходу з комунікативно-діяльнісним підходом – розвиток мовлення набуває більш практичної зосередженості. Далі робота базується на теоретичних аспектах тексту як одиниці мовлення та мови. Ідеї текстового підходу віднаходимо у працях Т. Ладиженської, М. Вашуленка, Н. Грипас, В. Мельничайка, Д. Кравчука, М. Плющ, О. Смовської та ін.

Так, В.Мельничайко стверджує, що через текст відбувається успіше розуміння мовних явищ, усвідомлення їх функціонування у мовленні. Саме тому, робота над текстом є надзвичайно важливою для розвитку мовлення учнів молодшого шкільного віку. Науковець пропонує методичні рекомендації та систему практичних вправ у роботі з текстом та навчання учнів створювати власні висловлювання. Згідно визначених рекомендацій, учні повинні мати відомості про текст (1-3 класи), спостерігати за текстами різних видів та стилів, мають розуміти такі поняття як «семантика тексту», «засоби зв'язку», «функціонування мовних засобів» (Методика навчання української мови в початковій школі, 2011).

Досліднику І.Кучеренко належить розробка системи розвитку писемного мовлення учнів початкової школи, у якій подані методичні аспекти навчання учнів писати перекази та твори. Особливого значення науковець надає тому, щоб учні розуміли, що таке стиль тексту, знали його усну та писемну форму вираження (Кучеренко, 2012).

Використання функціонально-стилістичного підходу до вивчення мови спрямоване на вироблення вмінь застосування мовних одиниць у різноманітних стилях, - опанування стилістично деференційованим мовленням.

Розгляд поданих вище підходів до вивчення мови, дозволяє розкрити принципи, методи, форми, засоби, які сприяють розвитку мовлення учнів молодшого шкільного віку.

Отже, принципи навчання, як зазначає дослідник М.Вашуленко, - це керівні положення, відповідно до яких вчитель має змогу обирати оптимальні засоби навчання: навчальний матеріал, методи та прийоми його подання, форми організації навчання.

Сучасні науковці (В. Андреев, З. Бакум, Н. Бібік, А. Богуш, В. Бондар, Н. Волкова, О. Глузман, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, К. Климова, М.Князян, А. Кузмінський, С. Мартиненко, М. Пентилюк, О. Пехота, П.Підкасистий, О. Савченко, С. Сисоєва, М. Фіцула та ін.) здійснюють класифікацію принципів навчання відповідно до вимог формування особистості. У методиці навчання мови використовують наступні загальнодидактичні принципи:

- ✓ принцип наочності
- ✓ посильності
- ✓ принцип активності
- ✓ послідовності та систематичності
- ✓ принцип наступності та перспективності
- ✓ принцип розвиваючого навчання (Варзацька, 2001).

Так, принцип наочності спрямований на застосування зображувальної (малюнки, ілюстрації, предметні картки), словесної (слово педагога чи вихованця), абстрактно-символічної (звукова модель слова) наочності. Успішна реалізація принципу наочності відбувається через використання мультимедійних засобів, які дозволяють поєднати слухову та зорову наочність.

У навчанні мови, принцип посильності, реалізується через відбір навчального матеріалу (різноманітні вправи із застосуванням

мультимедійних засобів), при цьому слід враховувати рівень підготовки молодших школярів. На можливість виконання учнями того чи іншого навчального матеріалу впливає обсяг матеріалу, умови, які створені для виконання, темп виконання.

Принцип активності відіграє важливу роль для правильної організації процесу навчання мови, він спрямований на мовленнєво-розумову активність школярів під час опанування мовленнєвою діяльністю. Опанування мовою відбувається за умови здійснення активної навчальної діяльності всіх учнів.

Принцип систематичності та послідовності – це принципи, що забезпечують розуміння учнями мовних фактів та явищ як цілісної системи через відповідне розташування матеріалу. Реалізація даного принципу відбувається через розкриття міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків та вироблення системи знань про навколишню дійсність.

Розкриття принципу перспективності та наступності відбувається через налагодження зв'язків між матеріалом, який вивчається та наступними темами, які будуть вивчатися. Даний принцип окреслює перспективи розвитку мовних знань та мовленнєвих умінь учнів. Молодші школярі використовують знання, набуті раніше та ті навички, які сформувалися на етапі опанування мовою. Наступність у вивченні мови – це опора на вже вивчений матеріал, з опорою на який відбувається «зустріч» старих та нових знань, що в результаті призводить до утворення міцних, глибоких знань та вироблення практичних навичок. Принцип наступності та перспективності є одним з найважливіших принципів, є основою процесу вивчення мови та вироблення мовленнєвих умінь та навичок. Врахування даного принципу визначає формування мовної особистості, впливає на рівень мовленнєвої культури учня, вчить застосовувати мовні засоби у різноманітних сферах комунікації.

Принцип гуманізації у вивчення мови – це формування соціокультурної компетентності мовленнєвого становлення молодших школярів. Згідно цього принципу процес вивчення мови відбувається з урахуванням загальнолюдських гуманістичних цінностей, таких як: чесність, доброта, совість, любов, толерантність, гідність, справедливість, емпатійність, відповідальність та ін.).

У процесі активного вивчення мови та формування мовлення учнів молодшого шкільного віку важливо розкрити *лінгводидактичні принципи*, такі як:

- ✓ принцип уваги до матерії мови
- ✓ принцип усвідомлення мовних значень
- ✓ принцип формування мовленнєвих органів
- ✓ принцип розвитку чуття мови
- ✓ принцип виразності мовлення
- ✓ принцип координації писемного та усного мовлення
- ✓ принцип динамічного темпу навчання (Варзацька, 2001).

Організація уроку мовно-літературної освітньої галузі (українська мова) вимагає врахування наступних *лінгвометодичних принципів*:

- принцип звязку під час вивчення усіх розділів програми
- принцип функційно-комунікативної спрямованості у вивчення мови
- принцип звязку писемного та усного мовлення
- принцип текстоцентризму тощо.

За допомогою даних принципів відбувається оптимальне поєднання методів, прийомів, засобів, які сприяють опануванню учнями змісту курсу української мови та розвитку мовленнєвої компетентності школярів.

Принцип звязку усіх розділів програми – це комплексне опанування мовою як системою. Даний принцип реалізується через роботу з навчальним текстом, який наповнений та наближений до реальних умов спілкування.

Принцип функційно-комунікативної спрямованості – це принцип, який, на думку більшості дослідників (О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О.Горошкіна, Л. Мамчур, М. Пентилюк, Т. Ладиженська, В. Капінос, Т. Симоненко, Л. Паламар та ін.), визначає усі складові навчального процесу (зміст, проектування навчального матеріалу, підбір методів, форм, прийомів, засобів навчання). Даний принцип розкриває звязок навчання мови із розвитком звязного мовлення учнів. На думку дослідника М.Пентилюка, принцип функційно-комунікативної спрямованості потребує визначення мовних одиниць у висловлюваннях за різними типами, стилями, жанрами у спілкуванні, та враховує той аспект, що вивчення мови відбувається через усвідомлення мовних одиниць під час роботи з текстом (читання, письмо, говоріння, аудіювання).

Принцип звязку писемного та усного мовлення – це порівняння двох видів мовлення, розкриття особливостей цих форм, віднаходження спільних та відмінних ознак. Це й принцип полягає у розумінні звукової сторони мови з опануванням її писемної форми, усвідомлення інтонаційних прийомів у поєднанні з пунктуаційними знаками, дотримання почерговості у застосуванні письмових та усних вправ, переважанні усних вправ перед письмовими.

У дослідженнях Т. Ладиженської, О. Бистрової, О. Горошкіної, Н. Голуб, З. Бакум, С. Карамана, М. Пентилюк та ін. віднаходимо представлення принципу текстоцентризму, який спрямований на те, що текст виступає найважливішою одиницею у вивченні мови, розкриває найвищий рівень мови та містить усі лінгвістичні засоби.

У межах нашого дослідження, також орієнтуємося на розкриття форм та методів навчання української мови й розвитку мовлення учнів початкової школи.

Отож у педагогічних джерелах представлені різні варіанти тлумачень поняття «форма навчання»: форма роботи, засіб роботи, організація процесу навчання (Байбара, 2010). Нам імпонує думка дослідниці Н.Мачинської, яка форму організації навчання визначає як проектування навчального заняття з орієнтуванням на навчальну мету, зміст та особливості діяльності усіх учасників (Мачинська, 2015). Також, слід розуміти й те, що під формою навчання (урок, екскурсія, семінар та ін.), є й інше визначення – це форма роботи на занятті (індивідуальна, групова, колективна, фронтальна, парна).

Актуальною є позиція, що «форма навчання» та «метод навчання» - це тотожні поняття. Так, у методичних дослідженнях віднаходимо різні визначення поняття «метод навчання»: система правил, засіб учіння, шлях реалізації мети та ін.

Словник-довідник з української мови подає «методи навчання» як прийоми, способи дослідження мовних явищ (Словник української мови). Дослідник С.Боднар поняття «метод навчання» визначає як: спосіб отримання інформації та опанування школярами навичками; спосіб організації злагодженої діяльності вчителя та учнів; поєднання дій, прийомів, необхідних для отримання результатів діяльності усіх учасників освітнього процесу; форма змістового наповнення навчального матеріалу; рівень пізнавальної активності та самостійності учнів; засіб вироблення оціночних суджень (Боднар, 2008).

У сучасній освітній практиці сьогодні використовують як традиційні, так і інноваційні методи навчання. До групи інноваційних методів відносяться не лише новостворені методи, але й певні традиційні методи, що набули нового тлумачення під час адаптування у нових умовах використання.

Поряд з поняттям «метод навчання» розглядаємо поняття «засіб навчання». У словнику української лінгводидактики вказано, що під

засобами навчання української мови слід розуміти поєднання трьох компонентів:

- 1) матеріал, що входить у зміст навчання (терміни, мовні поняття, правила, мовні одиниці, тексти)
- 2) методи та прийоми навчання
- 3) проектування освітньої діяльності, організація таких форм, як уроки, самостійні заняття, домашні заняття, екскурсії (Кучеренко, 2012).

Також слід розглядати й матеріальні засоби навчання: посібники, підручники, таблиці, словники, ТЗН. Отже, засіб навчання – це інструмент, що робить процес навчання легшим, впливає на активізацію пізнавальної діяльності молодших школярів.

У межах нашого дослідження, основним завданням є розкриття особливостей мультимедійних засобів навчання. На думку Т.Литвинової, робота з компютером сприяє індивідуальному підходу у навчанні, дозволяє активізувати діяльність учнів через використання цікавих форм подачі навчального матеріалу (Литвинова, 2015).

Тож, мультимедійні засоби навчання – це інтерактивні засоби навчання, використання яких дозволяє оперувати одночасно із нерухомими зображеннями, графічними образами, тестом, мовним та звуковим супроводом. У наукових джерелах разом з поняттям «засіб навчання» використовують поняття «технологія навчання».

Здійснений аналіз дефініції «технологія» дозволяє звернути увагу на етимологію даного поняття:

- 1) у перекладі з грецької мови *technē* – означає мистецтво, майстерність, *Logos* – це наука; тобто це поєднання способів обробки під час виробництва
- 2) це спосіб опрацювання та оброблення інформації, процес вироблення певного виробу

3) знання, інформація щодо послідовності здійснення певних виробничих операцій; це навчальний предмет, який презентує ці знання; це способи обробки виробу, матеріалу, різноманітні дії та операції.

Відтак, поняття «технологія» - це поєднання поняття «знання» (наука), та уміння (майстерність), діяльність. Термін «технологія» - це відображення та поєднання науки та техніки. Технологія навчання – це сукупність форм, методів, засобів організації освітнього процесу, що містить цілі, зміст навчання, навчальні стратегії. Зміст поняття «технологія навчання» є ширшим за зміст поняття «метод навчання», але вузчим за «методика навчання» (Пінчук).

Методика навчання, як зазначає Н.Голуб, - це модель побудови навчального процесу, яка об'єднує зміст навчання та навчальну технологію.

Методика навчання мови – це розкриття теоретичних складових вивчення мови та пошук оптимальних методів, прийомів покращення мовленнєвого розвитку молодших школярів, вироблення у них засобами мови розуміння мови як знакової системи (Пінчук). Методика навчання ми будемо розуміти як певну систему навчальної роботи, яка складається з мети, принципів, змісту, форм, методів, засобів навчання предмета.

Методику розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів трактуємо як роботу зі становлення мовленнєво-комунікативних умінь (структурно-композиційних, інформаційно-змістових, оцінно-перетворювальних, граматико-стилістичних), через поєднання навчального матеріалу із слуховим (зоровим) способом усвідомлення із використанням мультимедійної підтримки.

Отже, нами враховані здобутки дослідників-лінгводидактів щодо проблеми розкриття підходів у вивченні української мови. Їх органічне

поєднання дозволяє оптимально застосовувати принципи, методи, форми, прийоми, засоби розвитку мовлення учнів початкової школи.

Таким чином, ми розкрили педагогічні положення, які є передумовами розвитку мовлення молодших школярів. Здійснений аналіз наукових джерел засвідчив залежність успішності процесу вивчення мови від багатьох чинників, що є визначальними у технології проектування сучасного уроку української мови. Опираючись на визначені теоретичні ідеї та підходи, здійснивши аналіз базових понять дослідження, маємо змогу розкрити особливості розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів, про що й піде мова далі у наступних параграфах нашого дослідження.

1.3 Мультимедійні засоби та їх використання в освітньому процесі

Сьогодні в сучасній освітній практиці вагому роль приділено розвитку технічних засобів навчання та їх активному впровадженню, підвищенню рівня насиченості та можливостей ТЗН. Зараз досить активно застосовуються засоби нових мультимедійних технологій: компютери, мікроелектронні засоби тощо. Використання комп'ютерної техніки виступає засобом підвищення ефективності навчального процесу.

Сучасні наукові дослідження присвячені розкриттю наступних проблем: пошук теорій застосування мультимедіа в освіті (В.Безпалько, В. Биков, А. Васюра, Б. Гершунский, А. Єршов, П. Жданович, К. Кастро, Г. Кедрович, Г.Клейман та ін.); мультимедіа як засіб та інструмент навчання (Б. Андресен, Р. Гуревич, Ю. Єгорова, М. Жалдак, Ю. Жук, В. Імбер, А. Каптерев, Н.Клемєшова, А. Лапчевська, Т. Петренко, А. Сантос, О. Скалій, В.Стародубцев, Ю. Ткач та ін.); формування загальних основ проектування,

застосування мультимедійних навчальних програм (Г. Асвацатуров, Р.Адамов, В. Афанасьєв, Т. Бабенко, О. Гаєвський, А. Горшков, М. Грузман); використання мультимедійних технологій (Е. Полат, М. Фролова, С.Христочевського та ін); застосування компютера на уроках у початковій школі (Г. Асвацатуров, Ю. Громова, І. Мураль, О. Пінчук, Л. Чемоніна, Л.Югова та ін.).

Активне використання компютера в освітньому процесі пояснюється запровадженням нових інформаційних технологій в освіті. У межах проблеми нашого дослідження слід розпочати із виокремлення можливостей мультимедійних засобів у розвитку мовлення учнів початкової школи. Відповідно, виникає необхідність розкриття ключового поняття «мультимедійні засоби» та особливості їх застосування під час розвитку мовлення молодших школярів.

Тлумачити поняття «мультимедіа» можна по-різному: мультимедіа як певний підхід до збереження інформації; мультимедіа як устаткування; мультимедіа як продукт.

В перекладі з англійської мови «мультимедіа» означає *multi* – "багато, *media* – " засіб, носій, середовище, посередник" (Пометун, 2004). Вперше поняття «мультимедіа» виникло у 40-х роках ХХ ст. у США. Зазвичай це поняття використовують разом з такими категоріями як «система», «програма», «процес», «засіб», «технологія». Наше завдання полягає в окресленні поняття «мультимедійні засоби» у системі та звязку з іншими категоріями.

Отож поняття «мультимедіа» у словниках трактується як:

- 1) засоби комунікації, що служать для поєднання декількох медіа. Синонімами до поняття «мультимедіа» виступають «*інтермедіа*» - засоби мистецтва та науки, компютерна графіка, танці, фільми,

нерохомі зображення; *мікстмедіа* – застосування декількох видів засобів медіа разом з презентацією (Пошетун, 2004).

- 2) Поняття, що слугує визначенням компютерної технології, що дозволяє керувати інформацією: текстами, музикою, зображеннями (можливість слухати музику та працювати з текстом одночасно через компютер).

В словнику П.Колліна подано трактування поняття мультимедіа в освіті – це використання в освіті різноманітних засобів комунікації (підручники, телебачення, радіо) (Романенко, 2005).

На думку дослідника Я.Романенко «мультимедійність» - це можливість супроводжувати навчальний матеріал музикою, мультиплікацією, звуковими та відео ефектами, можливість міксувати програмні продукти (Романенко, 2005).

Г.Кравцова вважає, що мультимедіа – це поєднання програмних та апаратних засобів, які дають можливість використовувати ПК у роботі з текстом, графікою, музикою, відеофільмами (Кравцова, 1997).

Дослідник О.Таргоній переконаний, що мультимедіа – це компютерна технологія, що застосовується з метою презентації тексту, графіки, анімації, відео.

Залежно від можливостей використання та призначення, у науково-технічних джерелах, поняття «мультимедіа» представлено як:

- Можливість подання тексту, зображення та звуку
- Середовище, яке подає інформацію у різних модальностях
- Простір, через який подається інформація різними способами та видами (звук, текст, графіка).
- Поєднання компютерних технологій, що застосовують різні середовища (відео, текст, графіка, анімація, звукові ефекти)

- Інформаційна технологія, яка поєднує звук, графічне зображення та інші ефекти
- Електронний носій інформації, що містить різні її види (текст, анімація, зображення та ін)
- Програмні засоби, що дають змогу застосовувати аудіо- та відеоінформацію
- Мікс сучасних засобів теле-, аудіо-, візуальних комунікацій, що застосовуються під час організації, планування та керування діяльністю
- Комп'ютерні системи з програмною підтримкою (Таргоній, 2011).

Отже для розкриття змісту поняття «*мультимедіа*» необхідно конкретизувати його значення, відтак, це поняття слід вживати у поєднанні з такими поняттями як «мультимедійні технології», «мультимедійні засоби», «мультимедійні продукти» та ін. Перейдемо до визначення даних понять.

Отже, *мультимедійна технологія* – це сукупність методів, прийомів, способів продукування, зберігання та передачі аудіовізуальної інформації. Технологія, що дозволяє об'єднати в одному програмному продукті графіку, текст, аудіо та відеоінформацію, анімацію. Характерною особливістю мультимедіа є інтерактивність, тобто, можливість одержання зворотного зв'язку. Мультимедійна технологія визначає порядок застосування засобів обробки інформації; це сукупність прийомів, методів та засобів досягнення навчальної мети, вирішення дидактичних завдань тощо (Хомич, 2010).

Трактування поняття «*мультимедійні засоби*» здійснимо через аналіз його структури. Отже, мультимедійні засоби містять *апаратні та програмні складники*.

До *апаратних мультимедійних засобів* відносять *основні та спеціальні*. *Основні засоби мультимедіа* – це комп'ютер, мультимедіа-монітор, маніпулятори (мишка, клавіатура, планшет, тачпад, сенсорний екран, ігрові маніпулятори). Наразі досить активно використовується у

практиці навчання графічний планшет – це засіб, що дозволяє виводити графічні зображення до компютера за допомогою спеціального пера.

Серед *спеціальних засобів* виділяємо графічні акселератори, звукові плати, CD-ROM, TV-тюнери, акустичні системи.

Програмні мультимедійні засоби – це засоби, які складаються зі спеціальних мов та програм програмування, які визначають особливості мультимедіа (обробка, проектування, представлення інформації). Програмні засоби мультимедіа містять мультимедійні додатки та засоби їх створення. До мультимедійних додатків навчального спрямування відносять: слайд-шоу, мультимедійна презентація, електронний звіт, електронний журнал, мультимедійне видання, навчальні ігри, розміщені, як в Інтернеті (on-line), так і на різних носіях (off-line), лінгвістичні мультимедійні системи, інтернет-ресурси.

До засобів проектування мультимедійних додатків відносять: графічні редактори, редактори відео-зображень, засоби обробки інформації, програми для роботи з гіпертекстами. Є досить велика кількість редакторів відео-зображень, що може використовувати сьогодні вчитель з метою проектування мультимедіа-дodatка. Так, наприклад, є програма *Augora Media workshop 3.4.42*, що складається з універсального набору засобів для здійснення операцій з аудіо-та відеофайлами; програма *Free Video Dub* для швидкого редагування та обробки відео; *Avidemux* – програма для конвертування файлів з одного формату в інший; *UVScreenCamera* – це програма для забезпечення відеопідручників, створення презентацій у форматі SWF, AVI, UVF, EXE, FLV, GIF- анімація із звуком. Також, програма *UVScreenCamera* дозволяє записувати маніпуляції, що є на екрані; *Video Charge* – це програма для склеювання, різання, конвертування відео та звукових файлів.

Дослідник О.Пушкар розмежовує поняття «засоби мультимедіа» та «мультимедійні засоби». Він стверджує, що засоби мультимедіа – це мікс апаратних та програмних засобів, що допомагають людині працювати з компютером, застосовуючи різні середовища: відео, звук, графіку, тексти, анімацію та ін. Мультимедійні засоби розкривають мультимедійну технологію. Мультимедійні засоби навчання – це інструмент, який дозволяє вчителю давати інформацію у більшому об'ємі, наочно інтегрувати її (текст, звук, анімація, відео тощо) (Пінчук).

З огляду на сказане вище, мультимедійні засоби навчання трактуємо як комплекс апаратних та програмних засобів, що дозволяють здійснювати операції зі статичними зображеннями, анімаційними графічними образами, відеофільмами, текстами, вибір яких залежить від логіки пізнання, рівня сприйняття та навчальних досягнень молодших школярів.

Мультимедійні засоби навчання реалізуються через наступні дидактичні функції:

- Посилення наочності
- Формування пізнавальних інтересів
- Оптимізація якості знань учнів
- Індивідуальний підхід у навчанні
- Інтенсифікація освітнього процесу
- Підвищення процесу опанування навчальним матеріалом (Чемоніна, 2015).

Важливого значення набуває питання доцільності використання мультимедійних засобів в освітньому процесі. Нам імпонують міркування дослідників С.Караман та М.Пентилюк, які переконують на особливій ролі компютера, що дозволяє здійснювати діалогічну взаємодію молодших школярів з технікою, застосовувати компютер у ролі співрозмовника. Методисти вважають, що таке створене електронне мовне середовище

дозволить упрвляти діяльністю учня як вчителем, так і самим учнем, забезпечить активність, проблемність та природність навчального процесу. Відтак навчання школярів відбувається через постійний процес спілкування шляхом імітованої на екрані компютера комунікативної ситуації, де учень вирішує певні проблеми в залежності від мети навчання (Чемоніна, 2015).

Застосування мультимедіа, за переконанням О.Данилова, є доцільним через такі навчальні цілі (рис.1.1).

Рис 1.1 Навчальні цілі мультимедійних засобів навчання

Також, слід зупинитися на диференціації мультимедіа, яку запропонував дослідник О.Данилов:

- ✓ Мультимедіа для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку
- ✓ Мультимедіа загальноосвітні рзного рівня
- ✓ Мультимедіа для початківців та фахівців (Чупріна, 2016).

Поняття «мультимедіа» в освіті розкривають у структурі медіаосвіти. Дані поняття характеризуються спільними ознаками, але, разом з тим, є самостійними. У рамках медійної освіти мультимедіа реалізують наступні функції: освітня, інформаційна, культурна, розважальна, виховна,

інтерпретаційна. Медіаосвіта – це здатність опанувати практичними вміннями працювати із засобами масової комунікації. У системі освіти важливу роль відіграє поняття *«мультимедійний продукт»*, яке науковиця О.Шликова, визначає як документ, що несе інформацію та вимагає використання спеціальних технічних засобів для її інтепретації (Чупріна, 2016).

Разом з поняттям *«мультимедійний продукт»* слід розглянути поняття *«мультимедійне електронне видання»* - це вид електронного документу, що є обробленим, призначений для використання у незмінному вигляді. Мультимедійне електронне видання – це електронне видання, що містить різноманітну інформацію для вирішення окреслених розробником завдань.

Науково-методичні джерела досить широко подають жанри електронних видань, класифікації, розкривають вимоги та можливості їх використання. Науковці переважно визначають *електронні навчальні видання* , тобто, видання, які створені спеціально для плдання навчального матеріалу через програмні продукти.

Отже, *електронні лінгвометодичні видання для початкової школи* визначаємо як електронні продукти практично зорієнтовані, що розповсюджуються в незмінному вигляді, дають інформацію з лінгвістики та скеровані на розвиток комунікативної та лінгвістичної компетентностей молодших школярів.

Класифікацію електронних навчальних видань представили такі науковці як В. Биков, М. Жалдак, Ю. Жук, В. Лапінський та ін.:

- 1) демонстраційно-моделювальні засоби, які зосереджені для візуалізації інформації;
- 2) програмні засоби діяльнісного предметно-орієнтованого середовища, що дозволяють візуалізувати об'єкти вивчення та здійснення певних операцій з ними;

- 3) програмні засаоби, які дають змогу визначити рівень навчальних досягнень молодших школярів;
- 4) програмні педагогічні засоби довідниково-інформаційного призначення (Шишка, 2013).

В.Коткова, О.Співаковський, розкриваючи головні напрями застосування ІКТ у початковій школі, виділяють такі, які:

- презентації
- електронні навчальні посібники
- інтерактивні кросворди
- тестовий комп'ютерний контроль
- компютерні ігри
- інтернет-ресурси (Співаковський, 2011).

Науковець І.Хижняк дає чітку класифікацію жанрів електронної лінгвометодики, які використовуються у навчанні мови та розвитку мовлення учнів початкової школи:

- 1) електронні підручники у галузі «Мови і літератури»
- 2) електронні лінгвометодичні посібники, які розкривають свій зміст у таких різновидах: навчально-мовні посібники, мовні ігри, мовні тренажери, інтерактивні кросворди, мультимедійна презентація до уроку мови й розвитку мовлення;
- 3) електронні тестові середовища лінгвістичного змісту;
- 4) депозитарії лінгвістичних ресурсів, які містять такі види: мовні словники та довідники, мовні атласи та енциклопедії, електронні бібліотеки, лінгвістичні мережеві ресурси (Хижняк, 2016).

Використання мультимедійних засобів в освітньому процесі дозволяють учителеві одночасно впливати на декілька органів чуття школяра, це, в свою чергу, сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу. Активне впровадження мультимедійних засобів підвищує фефективність та

інтенсивність навчального процесу; забезпечує відповідні умови для самоосвітньої діяльності; вирішує проблему доступу до нових інформаційних джерел.

Разом з тим, зазначимо, що застосування мультимедійних засобів може гальмуватися рядом чинників. У школах є значна кількість старої компютерної техніки, що є небезпечними для учнів, також, компютерної техніки не вистачає для всіх, учні змушені працювати по черзі. Ті засоби, які використовують вчителі спрямовані, в основному, для перевірки знань учнів. Саме тому, питання щодо використання мультимедійних засобів у лінгводидактиці початкової школи є актуальним та потребує врахування реалій сучасності, та можливості їх використання для розвитку мовлення учнів на різноманітних етапах уроку. Важливо, щоб учні мали можливість працювати з програмованими навчальними засобами на електронних носіях вдома.

Зазначимо, з появою в освітньому процесі нового елемента – компютера, зміст діяльності вчителя зазнає суттєвих змін: на перший план вийде не передача знань, а налаштування самостійної діяльності молодших школярів.

Таким чином, потенціал застосування інформаційних технологій навчання буде можливим за умови, коли вчитель буде відігравати провідну роль, а компютер виступатиме не лише засобом навчання, але й партнером у педагогічній взаємодії. Застосування компютера покращує процес навчання через унаочнення матеріалу, яке сприяє кращому засвоєнню абстрактних понять учнями, вироблення у них практичних умінь та навичок.

Найбільш ефективними для навчання української мови та розвитку мовлення учнів початкової школи є такі мультимедійні засоби:

- 1) *комп'ютерні тренажери* – засоби, що дозволяють відтворити об'єкт, забезпечити його відповідною програмою, що визначає поведінку вт реальних умовах.
- 2) *автоматизовані навчальні системи* – застосування анімації, комп'ютерної графіки, звуку, відеозображення, що дозволяє зробити предмет вивчення унаочненим, доступним та більш зрозумілим. Це доцільно на етапі опанування великої кількості інформації.
- 3) *навчальні фільми* – відтворення дій через зйомку та комп'ютерну графіку. Навчальні фільми найчастіше застосовують як елемент інших більших проєктів: мультимедійні системи, мультимедійні презентації, відеодемонстрації (Чемоніна, 2015).

Найбільш поширеним засобом, що використовується на уроках у початковій школі, є *мультимедійна презентація*. Презентація – це набір слайдів, де розміщено текст, схеми, малюнки, анімація, відеофрагменти, при цьому є різноманітні варіанти оформлення. Мультимедійна презентація дозволяє одночасно впливати на слуховий та зоровий аналізатори, підтримувати зворотній зв'язок, забезпечувати інтерактивну взаємодію.

Мультимедійна презентація має ряд особливостей:

- якість зображення – це чітке яскраве зображення на екрані
- зручне пояснення інформації
- можливість виправлення помилок на слайдах
- розгляд основних питань теми навчального матеріалу
- оптимізація ефективності застосування наочності під час уроку
- продуктивність уроку
- міжпредметні зв'язки
- забезпечення проєктної діяльності (Чемоніна, 2015).

Застосування мультимедійної презентації дозволяє створювати *мультимедійний супровід* до уроків, що ефективно вирішує ряд завдань:

підвищення мотивації до навчання; опанування базовими поняттями з предмета; вироблення вмінь самоконтролю. Використання мультимедійних засобів підвищує пізнавальну активність учнів, впливає на їх емоційну сферу, сприяє виробленню стійкого інтересу до навчання (Чупріна, 2014).

В сучасних умовах, використання мультимедійних засобів доповнює матеріальний складник освітнього середовища (дошка, крейда, підручники) мультимедіа. Мультимедійні засоби дозволяють економити час на пояснення матеріалу, реалізується принцип фундаментальності та надійності навчання.

Мультимедіа виступає як пояснювально-ілюстративний метод навчання, спрямований на організацію засвоєння знань через поєднання матеріалу із сприйняттям (зоровим/слуховим). Мультимедіа – це навчальна технологія, що враховує індивідуальні можливості учнів та сприяє підвищенню їхньої мотивації до навчання, зокрема до вивчення мови та розвитку мовлення. Так, наприклад, впровадження наочних посібників (малюнки, таблиці, схеми), що виготовлені на компютері, допомагають учням краще зрозуміти зміст твору (1 клас). Молодші школярі можуть чути не тільки голос вчителя, що читає текст, але й бачити букви, спостерігати за персонажами твору ,здійснювати причинно-наслідкові звязки, аналізувати виражальні засоби, які використав автор.

Впровадження мультимедійних засобів в системі освіти – це нагальна потреба сучасності, адже більша частина дітей знайомі з компютером з малечку. Основним завданням початкової школи є активне застосування ІКТ під час вивчення навчальних предметів, зокрема української мови.

Призначення уроку – це колективна взаємодія вчителя та учнів, під час якої в учнів формуються базові, спеціальні компетентності, вони засвоюють знання, виробляються практичні вміння та навички.

Мультимедійний урок , за визначенням О.Нікулочкіної, - це форма організації навчальної діяльності вчителя та учнів, успішність та ефективність якої залежить від використання мультимедійних технологій на різноманітних етапах уроку. Слід наголосити на етапі підготовки вчителя до проведення мультимедійного уроку, зміні його ролі, який є організатором пізнавальної діяльності молодших школярів. Такий урок є цікавим, динамічним. На думку дослідниці, такий урок слід проводити у комп'ютерному класі, це урок інформатичного циклу (Мультимедійний супровід до уроку).

Державними санітарними правилами і норми "Влаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах" (ДСанПіН 5.5.6.009-98), а також методичними рекомендаціями МОН України щодо облаштування і використання кабінету інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів, регламентовано вимоги до проведення уроків із застосуванням мультимедійних засобів.

Таким чином, активне впровадження мультимедійних засобів навчання в освітній процес усіх освітніх ланок, зумовлює важливість розкриття змісту мультимедіа як дидактичного засобу, визначення його педагогічних можливостей, осмислення етапів практичної реалізації.

Висновки до розділу 1

Перший розділ дослідження присвячений розкриттю педагогічних та лінгвістичних особливостей розвитку мовлення учнів початкової школи, представлено передумови формування мовлення, уточнено зміст ключових понять проблеми дослідження.

У розділі проаналізовано мовлення як процес створення висловлювання; висвітлено усне та писемне мовлення як види комунікативної діяльності.

На основі аналізу наукових джерел з'ясовано, що *«розвиток мовлення учнів початкової школи»* це провідний принцип навчання мови, який містить систему роботи, зорієнтовану на поповнення словника учнів, становлення граматичної основи їх мовлення; усвідомлення норм літературної мови; вироблення здатностей до сприймання, побудови усних/писемних висловлювань виходячи з умов та завдань спілкування.

Розкрито основні передумови дослідження, що вимагало аналізу наступних понять :»мова», «мовлення», «мислення», «мовленнєва діяльність» та ін. На основі цього зроблено висновок, що ефективність розвитку мовлення учнів початкової школи залежить від діяльності, яка пов'язана з формуванням мислення, свідомості, мотиваційної сфери.

Провідним елементом мовленнєвого становлення виступає внутрішня активність учня, його зорієнтованість на соціум, що визначає його гармонійне та цілісне формування як особистості.

Визначено, що успішність розвитку мовлення учнів залежить від ряду чинників: бажання до спілкування, забезпечення сприятливого мовленнєвого середовища, система роботи щодо розвитку мовлення (вироблення комунікативних умінь).

В результаті теоретичних здобутків науковців, ми дійшли висновку, що впровадження в освітній процес мультимедійних засобів навчання покликане збагатити та розширити життєвий досвід школярів, сформувати їх спостережливість, здатність до усвідомлення особливостей предметів на етапі практичного використання, надання опори у систематизації матеріалу та самостійного навчання.

Методику розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів трактуємо як роботу зі становлення мовленнєво-комунікативних умінь (структурно-композиційних, інформаційно-змістових, оцінно-перетворювальних, граматико-стилістичних), через поєднання навчального матеріалу із слуховим (зоровим) способом усвідомлення із використанням мультимедійної підтримки.

Таким чином, активне впровадження мультимедійних засобів навчання в освітній процес усіх освітніх ланок, зумовлює важливість розкриття змісту мультимедіа як дидактичного засобу, визначення його педагогічних можливостей, осмислення етапів практичної реалізації.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1 Мультимедійні засоби у системі роботи з розвитку мовлення молодших школярів

Пріоритетним завданням освіти багатьох країн сьогодні є досягнення комп'ютерної грамотності їх громадян. З цією метою – надзавданням видається забезпечення усіх навчальних закладів компютерами та їх підєднання до мережі інтернет.

У різноманітних нормативних документах, зокрема, закон України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", концепція "Нова українська школа", Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, віднаходимо вимоги щодо впровадження та застосування ІКТ у навчальному процесі шкіл України. Загальні рекомендації щодо забезпечення мовної підготовки регламентовані наступними документами:

- ✓ державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці»
- ✓ Концепція реалізації політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року
- ✓ Концепція впровадження медіа освіти в Україні (2010 р.)
- ✓ Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013 р.)

Слід зупинитися більш детально на особливостях формування інформаційної культури молодших школярів. Нині освітня діяльність закладів освіти передбачає впровадження мультимедійних засобів, презентовано базу україномовних електронних комплексів як засобу інформаційної підтримки навчальних предметів, що задовільняють сучасні запити стандартів початкової освіти. Такі електронні комплекси складаються з:

- Навчальні програми та засоби (мультимедійні тренажери, енциклопедії, електронні репетитори тощо)

- Предметно-зорієнтовані середовища (ігровий простір, програми моделювання, картографічні ресурси)
- Інтегровані навчальні засоби (мультимедійні презентації, електронні видання) (Петрук, 2006).

Наразі, в практику освітньої діяльності, активно впроваджуються різноманітні онлайн-платформи (Learning.ua, EdEra, "Гипермаркет Знаний" та ін.), що складаються з пакету практичних завдань: цікаві вправи, інтерактивні завдання, завдання на самоперевірку, що дозволяють у цікавій формі пояснити новий матеріал та засоби його застосування. Цікаві завдання та програми відповідають стандартам Міністерства освіти і науки України та міжнародним стандартам. Онлайн-платформи включають підручники, посібники та навчальні роздаткові матеріали.

Досить значна кількість онлайн-засобів, інтерактивних сервісів є у вільному доступі для користування, так, вчитель може самостійно дібрати той навчальний матеріал, завдання, які зможуть ефективно та у доступній формі візуалізувати інформацію до конкретної теми уроку.

Активне впровадження перелічених заходів дозволяє говорити про ефективність включення ІКТ в освітній процес початкової школи. На рівні Міністерства освіти і науки України, також, вироблено основні положення щодо подальшого розвитку середньої освіти, які презентовані в НУШ. Одним із завдань НУШ є активне впровадження ІКТ у навчання учнів, що згодом переходить у систему, яка включена у всі види діяльності учнів.

З метою забезпечення освітніх проєктів, які націлені на застосування інформаційних технологій в освітній діяльності, представлено ряд завдань – від потреби до вироблення у школярів звички роботи у таких сферах (електронне опрацювання інформації, вміння працювати з базами даних) – до покращення навчальних програм та процесу навчання в цілому.

Ті методи та прийоми, які використовують сьогодні для розвитку мовлення учнів більшою мірою опираються на традиційні підходи. У працях науковців (В. Бадер, М. Вашуленко, Р. Вовкотруб, Т. Коршун, А. Ляшкевич, А. Нікітченко, О. Петрук та ін.) віднаходимо розкриття проблеми розвитку мовлення учнів, зокрема й вибір оптимальних методів, прийомів, завдань. Так, у наукових джерелах є ряд підходів щодо трактування поняття «метод» та «прийом» навчання та здійснена їх класифікація. Зазначимо, що найбільш сучасне визначення поняття «метод» подається як спосіб взаємодії вчителя та учнів, який зорієнтований на вирішення освітніх цілей (А.Алексюк), а «прийом» - як певна частинка методу, елемент. Прийом – це окремий крок методу, як способу діяльності. Дослідник І.Лернер, метод трактує як навчальну модель діяльності вчителя, яка виражається у його діях – прийомах (Литвинова, 2015).

Існують загальноприйняті класифікації методів навчання, а саме:

- 1) методи за рівнем та характером активності молодших школярів
- 2) методи за джерелами знань
- 3) методи за способами налагодження взаємодії між вчителем та учнями
- 4) методи за особистісно-діяльним підходом.

Цікавим нам видається підхід до класифікації методів, який пропонує О.Кучерук, авторка пропонує класифікувати методи за компетентнісно-цільовим принципом (практичні, когнітивні, креативні, комунікативні). Дослідниця класифікує методи у п'ять груп за такими рівнями (вироблення мовної компетентності, формування комунікативної спроможності, мовленнєва компетентність через текстовий підхід:

- 1) методи зорієнтовані на опанування мовними знаннями
- 2) методи сконцетровані на вироблення мовних та правописних навичок
- 3) методи зосереджені на розвиток мовленнєвих знань та формування мовленнєвої діяльності

- 4) методи щодо вироблення мовленнєвих знань та формування продуктивного мислення
- 5) методи розвитку комунікативної компетентності (Кучерук, 2012).

Згідно положень М.Успенського виділяють такі групи методів: методи здобуття знань з мови; вироблення мовних умінь та мовленнєвих навичок; методи перевірочні. До групи методів здобування знань з мови дослідник відносить евристичну бесіду та частково-проблемний метод. Методи вироблення мовних умінь та мовленнєвих навичок використовуються під час вироблення мовленнєвих умінь та навичок. До них належать репродуктивний, імітаційний, оперативний, комунікативний методи. Усі ці методи можна застосовувати під час вивчення української мови та розвитку мовлення учнів (Кучай, 2014).

Підсилення кожного методу відбувається через використання прийомів, що впливають з теми та мету навчального матеріалу.

У працях О. Біляєва, Л. Варзацької, М. Вашуленка, С. Карамана, В.Мельничайка, М. Пентилюк, М. Стельмаховича, М. Успенського, О.Хорошковської, Г. Шелехової. С. Золотницька, представлені добір та класифікація вправ, прийомів, які зорієнтовані на розвиток комунікативних навичок. Класифікація методів за даними джерелами побудован на лінгвістичному принципі – так виділено вправи комунікативна та некомунікативні.

Методика розвитку мовлення молодших школярів опирається на наступні методи: *імітаційні, інформаційно-рецептивні, репродуктивні, творчі, конструктивні, комуїнкативні.*

Отож, *інформаційно-рецептивні методи* навчання базуються на звязку інформаційного та рецептивного методу учіння. Сюди входять: оголошення нової інформації, розяснювальна робота, бесіда (постановка

запитань). Передавання інформації стає можливим через усні повідомлення, пояснення, використання наочних посібників, підручників, а прийом інформації відбувається через слухання, сприймання, читання, спостереження, запам'ятовування, відтворення, відповіді на запитання.

Основним методом ознайомлення молодших школярів з лінгвістичними поняттями є метод озвучення готової інформації. До прийомів цього методу належать: повторення, прийом відділення одиниць мови та мовлення, прийом перефразування.

Метод розяснення інформації полягає в усній передачі інформації, розясненні лінгвістичних понять, закономірностей мовних одиниць та понять.

Постановка запитань (метод бесіди) – це проведення різноманітних видів бесід (інформаційна, підготовча, евристична, узагальнююча), через постановку проблемних запитань.

Методи навчання за поданим зразком, аоб ж, так звані, імітаційні методи, використовують задля вироблення навичок використання одержаної інформації. Завдання вчителя полягає у демонструванні різноманітних способів дій, учням потрібно ці дії відтворити. Поряд з імітаційним також використовується метод мовного (мовленнєвого) розбору та репродуктивний метод. До прийомів означених методів відносимо спостереження, цільова бесіда, міркування.

Як зазначає М.Львов, репродуктивний метод базується на постійному вживанні вже засвоєних понять: певні правила, алгоритми. Серед прийомів цього методу є повідомлення, репродуктивна бесіда, репродуктивні вправи та ін.

Головне призначення конструктивного методу полягає в проектуванні практичної мовленнєвої діяльності школярів через опору на попередні теоретичні знання, яка засереджена на побудові текстів, речень тощо.

Реалізація творчого методу відбувається через виконання вправ без поданого зразка та певних завдань. Тут важлива імпровізація, прояв творчості, оригінальність подачі, нестандартне вирішення завдань.

Комунікативний метод зосереджений на виробленні комунікативної компетентності учнів, це прийоми, які опираються на мовлення, спілкування, мовну комунікацію. В основі даного методу лежить мотивування – прагнення до висловлення власної думки, бажання переконати, закликати до дії, про щось запитати.

Отже, базою системи навчання мовлення учнів є: імітаційний, конструктивний, творчий, комунікативний метод, які використовуються під час практичного виконання вправ.

Так, *імітаційний метод* (навчання мови за поданим зразком) полягає у аналізі текстів за зразком вчителя, конструювання своїх міркувань та побудова текстів за аналогією, здійснення пошукової роботи, побудова усних чи письмових переказів, інсценізування, вияв літературної творчості. Серед прийомів імітаційного методу є наступні:

- вміння добирати заголовки до частин тексту
- складання усних та письмових переказів
- конструювання речень або частин тексту у відповідності до певного типу тексту
- написання творів за аналогією
- складання відгуків на прочитані книги тощо.

Конструктивний метод (здатність будувати тексти). Прийомами даного методу є такі, які:

- вміння будувати роздуми, виправляти логічні помилки
- вправи, основою яких є теорії текстів (складання текстів, вміння редагувати тексти та ін.)

Творчий метод полягає у заохоченні учнів до активної творчої діяльності, спрямований на вироблення вмінь школярів здобувати знання самостійно, аналізувати певний предмет чи явище, узагальнювати, застосувати одержані знання у практичній площині. Творчий метод занурює учнів у самостійне творче пізнання, дозволяє виробити навички творчої діяльності, забезпечує умови для розвитку пізнавальних інтересів, сприяє формуванню творчих можливостей школярів у поєднанні з покращенням їх мовних здібностей. Важливо також вчити учнів самостійно складати твори.

Комунікативний метод зорієнтований на розвиток комунікативних умінь. Цей метод є аналогічним творчому методу, за способом мовленнєвої діяльності), тому, що опирається на формування мовленнєвих навичок, передбачає розвиток монологічного та діалогічного мовлення учнів. До прийомів даного методу належать:

- складання мовленнєвих ситуацій
- створення рольових ігор
- презентування реклами
- словесне малювання.

Під поняттям «вправа» у методиці навчання визначають діяльність, яка спеціального організовується та спрямована на формування, вдосконалення та закріплення знань, умінь, навичок (О.Савченко). Вважаємо за необхідне розглянути класифікацію вправ подану Є.Пассовим: (мовні вправи, вправи-пееклади, настановчі, мовленнєві вправи, умовно-мовленнєві вправи, імітаційні, репродуктивні вправи). На думку І.Салістра слід виділити такі типи вправ, як:

- ✓ вправи, які дозволяють включитися у мовлення
- ✓ мовленнєві вправи, які визначаються принципом мовленнєвого спрямування (Лобчук, 2016).

М.Успенський у своїх дослідженнях доводить потребу поділу вправ за способом вироблення вмінь (імітаційні, комунікативні, оперативні).

Слід зупинитися на прийомах та тих вправах, які покликані реалізувати підготовчу функцію на шляху розвитку мовлення учнів початкової школи (словникова робота, конструювання словосполучень та речень). Вправи потрібно ускладнювати та зосереджувати їх на розвиток звязного мовлення учнів. До таких вправ відносимо: відповіді на запитання, словникова робота, офрографічна робота, робота над реченням, складання творів тощо.

Робота над розвитком мовлення учнів початкової школи відбувається двома шляхами: формування усного мовлення та розвиток писемного мовлення, що розкриваються у монологіях та діалогах.

Отож формування діалогічного мовлення відбувається за такими етапами: відтворення за поданим зразком і далі – складання власного діалогу. Для цього необхідно давати учням завдання на відтворення, розігрування діалогів, включення учнів у діалогічну мовленнєву ситуацію, складання діалогу за поданим зразком, побудова діалогу за ілюстраціями чи певною ситуацією.

До вправ, які спрямовані на розвиток монологічного мовлення слід віднести наступні: робота над словосполученням, реченням; побудова тексту; редагування тексту; складання переказів різних типів; написання творів; укладання ділових паперів тощо.

У розвитку мовлення учнів початкової школи вагому роль відіграють наочні методи: екскурсії, спостереження, споглядання ілюстрацій, перегляд фільмів, мультимедійних презентацій, використання навчальних ігор. Застосування цих методів розкриває принцип наочності, а також, відповідає наочно-образному мисленню школярів.

Формування вміння працювати за такими ТЗН потрібно поетапно, сприяючи успішній роботі кожного учня. Саме тому проведення уроків

української мови із застосуванням мультимедійних засобів доречно організувати за принципом групового навчання. Спочатку учні спостерігають за роботою вчителя, задають уточнюючі запитання, далі – переходять до виконання спільних завдань, обговорюють рішення.

Хороші результати щодо активізації пізнавальної активності учнів на уроках української мови демонструють використання колективних форм роботи: інформативні (smart) дошки. Така робота дозволяє організувати пізнавальну діяльність учнів, робить уроки цікавими, динамічними. Потрібно лише обрати точку (дотиком), щоб відкрити веб-сайти, рухати зображення. Такий швидкий доступ до потрібної інформації зацікавлює школярів, вони мають бажання міркувати та продукувати нові цікаві ідеї.

Уроки української мови із застосуванням мультимедійним засобів навчання залучають учнів початкової школи до активної діяльності, допомагають розкрити матеріал до кожного учня класу. Екран, на якому проектується інформація, дозволяє сприймати її всім учням, захоплює увагу всього класу - це найкращі можливості, Адже учні сприймають матеріал візуально, бачать представлені зображення, можуть взаємодіяти з матеріалом, рухаючи певні об'єкти дотиком пальця. Застосування таких сучасних технологій в навчальному процесі задовільняє всі соціальні та психологічні запити молодших школярів.

Використання мультимедійних засобів дозволяє вчителю урізноманітнювати свою діяльність, підбирати нові форми та методи, які зосереджені на формування мовлення учнів, їх вміння налагоджувати інформаційну комунікацію.

В умовах функціонування Концепції Нової української школи актуальними залишаються аспекти щодо впровадження традиційних методів розвитку мовлення школярів. Проте застосування мультимедійних засобів під час навчання покращує його, робить перехід на якісно новий рівень,

добре впливає на учнів та мотивує їх до навчання, покращує результативність та успішність. Мультимедійні засоби реалізують педагогічні завдання, вони інтегруються у навчальну діяльність та взаємодіють з її складовими – зміст, методи, форми, прийоми (Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи).

Навчальна програма з української мови для початкових класів зосереджена на словниковій роботі. Так, лігводидакти (О. Біляєв, М.Вашуленко, А. Люблінська, М. Осколова, В. Собко, О. Хорошковська), що займалися дослідженням питання мовленнєвого становлення особистості, розкривали активізацію словника учнів як основу формування їх мовлення. Задля збагачення словникового запасу молодших школярів необхідно використовувати різноманітні засоби навчання, до яких відносимо як традиційні (аудіо-, відеозаписи) так і інноваційні технічні засоби (SMART-дошка, анімація, презентація, компютер).

Під час поповнення словника учнів вчитель використовує традиційні прийоми: демонстрація предметів чи малюнків, логічне трактування предмета через його видові та родові ознаки; підбір синонімів чи антонімів до слова; введення слова у новий контекст.

Доцільність та успішність використання мультимедіа на збагачення словника учнів залежить від рівня ілюстративності навчального матеріалу. Візуальне наповнення матеріалу робить його цікавішим, яскравим, дозволяє краще сприйняти нову інформацію. Така презентація матеріалу акцентує увагу учнів на тій інформації, яка є важливою, це створює наочні образи через сприйняття графічних схем. Постійне використання мультимедійних засобів можливе під час вивчення певної теми, тоді, коли на кожному уроці застосовуються тільки окремі їх елементи.

До основних напрямків використання мультимедійних засобів щодо поповнення словника учнів є показ наочних матеріалів: різні схеми,

малюнки; демонстрування процесів чи фактів; проектування завдань, які спрямовані на перевірку усвідомлення учнями тих чи інших нових слів.

Використання мультимедійних засобів сприяє легшому засвоєнню інформації, оптимізує успішність та мотивування учнів до навчання, дозволяє застосувати нові способи подачі інформації, що спрощують її розуміння, дозволяють застосовувати власні ідеї, роблять школярів впевненішими у собі та повірити у власні можливості. Однією з переваг використання мультимедійних засобів у навчальному процесі є здатність задовольнити усі запити учнів. Для поповнення словничка науковці розробили систему завдань, яка включає словниково-логічні вправи, що підвищують словниковий запас, дозволяють учням правильно використовувати нові слова у повсякденному житті в мовленні.

Нас зацікавили наступні види словниково-логічних вправ:

- виділення предметів за певною ознакою
- групування слів за ознакою
- впізнавання предметів, їх називання за властивими діями, яку вони виконують
- поділ слів на певні групи
- добір родового поняття до видового, і навпаки
- з групи слів вилучення зайвого слова
- утворення нового слова
- побудова логічних визначень
- робота над синтаксисом (словосполучення, речення) (Охріменко, 2015)

Завдання вчителя полягає у тому, щоб навчити учнів правильно створювати речення, використовувати нові слова у мовленні, правильно їх вживаючи. У межах проблеми нашого дослідження, пропонуємо вправи з деформованими текстами, які покливані допомогти учням вільно опанувати мовленнєвими вміннями, на етапі оволодіння якими відбувається

мовленнєвий розвиток школярів, поповнюється їх словниковий запас. Коли мова йде про використання мультимедійних засобів навчання, тут виділяємо використання малюнквого тексту який презентовано на SMART-дошці. Учням необхідно прочитати текст, і подані малюнки замінити словами, потім відбувається самоперевірка. Застосування мультимедійних засобів дозволяє вдосконалити або ж замінити такі класичні методи, як методи усного викладу матеріалу (розповідь, пояснення), методи наочного демонстрування, методи узагальнення одержаних знань, методи самостійної діяльності, методи контроль.

Як наголошує дослідниця О.Петрик, мультимедійні засоби навчання – це великий потенціал, дієва форма й метод самореалізації, який дозволяє реалізувати принципи навчання. Мультимедійні засоби навчання закликають учнів до пізнавальної діяльності, через одночасний вплив на учня аудіовізуальної, візуальної інформації та графічної інформації .доступності інформації через створені гіперпосилання (Петрик, 2016).

Отож, здійснений аналіз підручників, документів, наукових джерел, засвідчив необхідність створення системи мультимедійних завдань що сприяють розвитку мовлення учнів початкової школи. Такі комунікативні мультимедійні завдання доповнюють та розширюють систему традиційних вправ, дозволяють реалізувати комунікативно-діяльнісний підхід до навчання української мови у початковій школі.

Згідно чинної програми з української мови, розвиток мовлення відбувається через зв'язок з усіма видами мовленнєвої діяльності: уадіювання, говоріння, читання та письмо. Для вироблення у школярів умінь діалогічного та монологічного мовлення, слід працювати нажд виробленням вмінь відповідати та задавати питання, емоційно ставитися до мовлення інших учасників освітнього процесу.

Головними вміннями мовленнєвої діяльності учнів є усвідомлення думки; налагодження причинно-наслідкових зв'язків; розуміння змісту твору; дотримання правил мовного етикету; вміння вислухати співрозмовника; дотримання літературних норм мовлення; вміння будувати зв'язні висловлювання.

Таким чином, ми дійшли висновку, що використання навчальних засобів за допомогою компютера, у поєднанні з професійоналізмом вчителя, є хорошим підґрунтям для розвитку мовлення учнів початкової школи. Мультимедійні засоби позитивно впливають на учнів, підвищують їх пізнавальні інтереси до навчання. За допомогою засобів мультимедіа вчитель подає новий матеріал, організовує роботу над текстом, виробляє стійкі мовленнєві уміння, збагачує словник учнів тощо.

У початковій школі поширеними є такі способи застосування мультимедійних засобів навчання:

- 1) застосування електронної продукції, навчальних програм ("Атлантик рекордс", "Вундеркінд з пелюшок", "Сорока Білобока", "Нова школа», "Основа", "Професор Карапуз", "Ранок", "СмітStudyBuddy" та інші);
- 2) індивідуальний вибір матеріалу відповідно до навчальних цілей, створення мультимедійної продукції (презентації, мультимедіа-видання за допомогою програм UVScreenCamera, Free Video Dub, Avidemux, Aurora Media Workshop 3.4.42 та ін).

Проведення уроків мовно-літературної освітньої галузі (українська мова) із застосування мультимедійних засобів навчання дозволяє наочно презентувати можливості програми, зробити процес подачі нового навчального матеріалу інтенсивним та доступним.

Отже, застосування мультимедійних засобів навчання забезпечує відповідні умови для ефективної реалізації педагогічних можливостей освітньої діяльності. Систематичне використання підвищує результативність

форм, методів, відбір яких здійснюється з врахуванням індивідуальних, вікових інтересів учнів, змістового наповнення навчання.

2.2 Емпіричне дослідження рівня розвитку мовлення учнів початкової школи

Здійснений, у попередніх параграфах нашого дослідження, аналіз питання щодо розвитку мовлення учнів початкової школи дав можливість перейти до визначення критеріїв з відповідними показниками, рівнів для оцінки розвитку мовлення учнів із застосуванням мультимедійних засобів.

Мета експерименту – з'ясувати стан розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів. Для успішної реалізації мети потрібно вирішити наступні завдання:

- 1) проаналізувати досвід роботи вчителів щодо застосування мультимедійних засобів на уроках української мови
- 2) з'ясувати рівень розвитку мовлення учнів початкової школи (провести емпіричне дослідження)
- 3) запропонувати систему вправ для розвитку мовлення молодших школярів із застосуванням мультимедійних засобів.

Емпіричне дослідження проводилося на базі Чернівецької загальноосвітньої школи I-III ступенів №16. Вибірка складала 56 учнів 4-ого класу. Експеримент реалізовувався за такими етапами: теоретико-аналітичний, пошуково-проектувальний, діагностувальний, дослідно-експериментальний та узагальнюючий.

Зміст етапів експериментальної програми представлено нижче у таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Програма експериментальної роботи

Назва етапу	Мета експериментальної роботи	Зміст експериментальної роботи
<i>Теоретико-аналітичний етап</i>	аналіз психолого-педагогічної, лінгводидактичної літератури з різних аспектів проблеми розвитку мовлення молодших школярів із використанням мультимедійних засобів	визначення мети, об'єкта, предмета та завдань дослідження. Теоретичне обґрунтування, проектування та розроблення змісту методики розвитку мовлення молодших школярів із застосуванням мультимедійних засобів
<i>Констатувальний етап</i>	виділення критеріїв з відповідними показниками, рівнів розвитку мовлення молодших школярів. З'ясування стану розвитку мовлення учнів початкової школи	Узагальнення напрямів розвитку мовлення молодших школярів із застосуванням мультимедійних засобів. Визначення критеріїв та наявного рівня розвитку мовлення учнів за відповідними показниками. Виокремлення вибірки. Представлення системи мультимедійних вправ для дослідно-експериментального навчання молодших школярів. Подання методики розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів.

Отож теоретико-аналітичний етап дослідження базувався на здійсненні аналізу теоретичних аспектів означеної проблеми, визначення змісту та цілей, розробленні концепції методики розвитку мовлення учнів початкової школи із використанням мультимедійних засобів. На цьому етапі ми детально зупинилися на аналізі як вітчизняних так ізарубіжних джерел, присвяених проблемі дослідження, розкрили законодавчу базу, діючі підручники та програми, проаналізували конспекти уроків української мови вчителів.

Проведення наступних етапів експериментальної роботи відбувалося з урахуванням змін щодо освітньої реформи НУШ – адаптовувалася система вправ з розвитку мовлення із застосуванням мультимедійних засобів.

На констатувальному етапі дослідження нами було підібрано критерії з відповідними показниками та виділено рівні розвитку мовлення молодших школярів, які дозволили з'ясувати реальний стан розвитку досліджуваного явища.

Завершальний етап роботи – це представлення узагальнених даних щодо рівнів розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів.

Для з'ясування стану розвитку мовлення учнів ми виокремовували:

- ✓ метод *спостереження* на уроках української мови
- ✓ *анкетування* для вчителів для збору інформації про використання ними мультимедійних засобів на уроках української мови для розвитку мовлення учнів
- ✓ проведення *констатувальних зрізів* досягнень молодших школярів.

Спостереження на уроках української мови проводилося для з'ясування рівня навчання української мови, особливостей використання

мультимедійних засобів, критеріїв оцінювання мовленнєвих вмінь школярів, що визначають успішність їх мовленнєвого розвитку.

До анкетування було залучено 10 вчителів початкових класів Чернівецької загальноосвітньої школи I-III ступенів №16. За результатами проведеного анкетування щодо використання мультимедійних засобів та необхідності їх включення на уроках української мови задля розвитку мовлення учнів, з'ясовано що у вчителів присутнє неоднозначне відношення до проблеми дослідження (зразки анкет подані у додатку А). Так, відповідаючи на питання *«Яким засобам Ви надаєте перевагу на уроках української мови?»* майже 90% вчителів відповіли, що це дидактичний матеріал, роздаткові картки з різноманітними завданнями, які спрямовані на забезпечення диференційованого підходу до учнів; наочність (схеми), технічні засоби (проектор, компютер, мультимедійна дошка). В результаті анкетуванні з'ясовано, що 84% вчителів застосовують мультимедійні засоби на уроках: у 31% опитуваних – виникають певні труднощі під час застосування засобів мультимедіа на уроках української мови. До причин, які заважають цьому процесу вчителів віднесли такі: брак знань для забезпечення умов для використання презентацій та мультимедійної дошки (19%) ; витрата часу на етапі підготовки презентації (30%). Слід акцентувати увагу на тому, що є ряд вчителів, які готують презентації самостійно (38%), а решта (62%) використовують готові презентації з інтернету. Незначна частина вчителів (7%) говорять про відсутність умотивування щодо застосування мультимедійних засобів (відсутність матеріальної бази школи, занадто багато учнів у класі).

Далі було питання *«На якому з типів уроків, як Вам здається, найкраще та найефективніше використовувати мультимедійні презентації?»*. Аналізуючи відповіді вчителів, ми зробили рейтинг типів уроків: 35% - урок формування умінь та навичок; 25% - визначили урок

узагальнення і систематизації; 17% - урок контролю та корекції знань, умінь і навичок; 13% вчителів – за комбінований урок; урок засвоєння нових знань – 6 %; 4% вчителів – це урок застосування знань, умінь і навичок. Вчителі наголошували на тому, що мультимедійні презентації використовують найчастіше на етапі пояснення нової теми, проведення тестування, для запису та перевірки домашнього завдання.

До чинників розвитку мовлення вчителі відносять написання учнями творів та переказів, надання розгорнутих відповідей та ін. Отже, можемо стверджувати, що досить велика кількість респондентів у роботі з розвитку мовлення учнів не надає значення вмінню розуміти та чути співрозмовника; вмінню визначити стиль мовлення в залежності від мети спілкування; вмінню підвищувати рівень власних висловлювань; читацьким вмінням та ін.

Майже всі вчителі були одностайні в тому, щоб одержати додаткову інформацію щодо питання розвитку мовлення учнів із застосуванням мультимедійних засобів. Більшість респондентів, за результатами анкетування, вже мають певний досвід щодо застосування мультимедіа на уроках української мови для зміцнення мовних знань, проведення роботи з розвитку мовлення – виходить на другий план. На жаль, були й такі вчителі, які взагалі не застосовують мультимедійні засоби під час проведення уроків: у них виникають проблеми у роботі з смарт-дошкою, компютером, не завжди є умови для проведення уроку із мультимедіа.

Спостерігаючи за навчанням учнів на уроках української мови, ми виявили наявність проблеми щодо розвитку мовлення, про що свідчить виникнення затруднень у логічній побудові висловлювання у застосуванні виражальних мовних засобів в залежності від ситуації та завдань висловлювання, використанні слів у правильному значенні, бідному словниковому запасі.

З метою більш ґрунтовного розкриття стану розвитку мовлення учнів початкових класів ми провели констатувальні зрізи через виконання спеціальних вправ (додаток Б), які підібрані у відповідності до виокремлених нами критеріїв, показників розвитку мовлення учнів. Виконання учнями спеціальних завдань потребувало зіставлення з критеріями з відповідними показниками розвитку мовлення учнів початкових класів: *інформаційно-змістовий, мовно-структурний, емоційно-ціннісний, поведінково-регулятивний* (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Критерії та показники рівня розвитку мовлення учнів початкової школи

Критерії	Показники
<i>Інформаційно-змістовий</i>	добір інформаційного і фактичного матеріалу висловлювання; визначення і розкриття теми та головної думки тексту; виявлення творчості й оригінальності у продукуванні текстів
<i>Мовно-структурний</i>	визначення частин тексту, побудова плану, встановлення зв'язків між складниками тексту, зв'язний і послідовний виклад змісту висловлювання, уміння використовувати мовні засоби і різноманіття словникового запасу
<i>Емоційно-ціннісний</i>	уміння обирати мету, планувати свою роботу, організувати, виконувати, коригувати, контролювати її, аналізувати й оцінювати її результати. Відповідність жестів, міміки й емоційного забарвлення ситуації спілкування
<i>Поведінково-регулятивний</i>	здатність оцінити ситуацію й умови спілкування, аналізувати власну позицію та варіанти поведінки, уміння слухати іншого і грамотно дискутувати; висловлювати й аргументувати власну думку.

Виокремлені критерії з відповідними показниками дозволили представити рівні розвитку мовлення учнів. Ми обрали наступну шкалу: *початковий, середній, достатній та високий рівні* (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Рівні розвитку мовлення учнів початкової школи

<i>Початковий рівень</i>	<p>Учень будує лише окремі речення змісту, які не утворюють зв'язного тексту; припускається помилок у будові речень, володіє обмеженим лексичним запасом. Будує діалог, робить тривалі паузи, вислуховує лише окремі репліки співрозмовника, перебиває його, не завжди вживає слова ввічливості, припускається помилок у мовленні.</p>
<i>Середній рівень</i>	<p>Учень будує текст, який характеризується зв'язністю, але збіднений за змістом; у роботі наявні відхилення від авторського тексту (переказ) або від теми (вір); неповно розкрито головну думку, є недоліки в структурі тексту (відхилення від плану, відсутні зачин або кінцівка); робить помилки у будові речень, зв'язках між ними, володіє базовим лексичним запасом.</p> <p>Учень орієнтується в ситуації спілкування, достатньо швидко включається в діалог, добираючи потрібні слова, окремі репліки співрозмовника залишає без відповіді, не завжди вживає слова ввічливості.</p>
<i>Достатній рівень</i>	<p>Учень досить вправно будує текст, розкриває його головну думку і загальний зміст; у тексті наявні всі структурні частини, але є неточності в будові речень і вживанні слів; володіє достатнім лексичним запасом.</p> <p>Докладно переказує текст, добирає влучний заголовок, розрізняє основну й другорядну інформацію, може виявляти творчість та оригінальність у продукуванні текстів.</p>

	Учень упевнено орієнтується в ситуації спілкування, швидко включається в діалог, добирає потрібні слова, уживає їх у потрібних граматичних формах, демонструє належну культуру спілкування
<i>Високий рівень</i>	<p>Учень вправно будує текст, зміст якого відповідає темі, заголовку; у тексті розкрито головну думку, наявні зачин, основна частина і кінцівка; твір написано за планом, складові частини тексту виділено абзацами; будова речень граматично правильна, між реченнями є логічні зв'язки; володіє багатим словниковим запасом.</p> <p>Учень швидко включається в діалог, демонструє високу культуру спілкування, вміння уважно й доброзичливо слухати співрозмовника, висловлює свою думку з приводу предмета розмови. Обсяг і мовне оформлення діалогу відповідає нормам.</p>

Проанлізувавши завдання зрізу ми виявили, що учні допускають помилки у виконанні. Так, на етапі роботи над першим завданням в учнів виникали проблеми з прислів'ями, ряд респондентів (53, 2%) не змогли розкрити їх зміст, давали хибні тлумачення, неправильно використовували їх для конструювання речень (47%).

Робота над другим завданням (робота з реченням) теж виявила помилки: малий словниковий запас, нечіткі порушені логічні зв'язки. Багато учнів опираються на попередній матеріал, переважає одноманітність (46%).

Зі 4 завдання показало такі труднощі ,як: помилки у будові тексту (немає зачину чи кінцівки, зміст не пот плану), допущення помилок у конструюванні речень, не дотримання логічних зв'язків між реченнями, однотипність тощо. Все це є свідченням того, що рівень розвитку мовлення учнів знаходиться на середньому рівні. Лише у 21% респондентів визначено

оригінальність мовлення, а 7% - порушення мовних норм. Узагальнення результатів зрізів щодо розвитку мовлення учнів подано нижче у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Стан розвитку мовлення учнів початкових класів
(за результатами констатувального експерименту)**

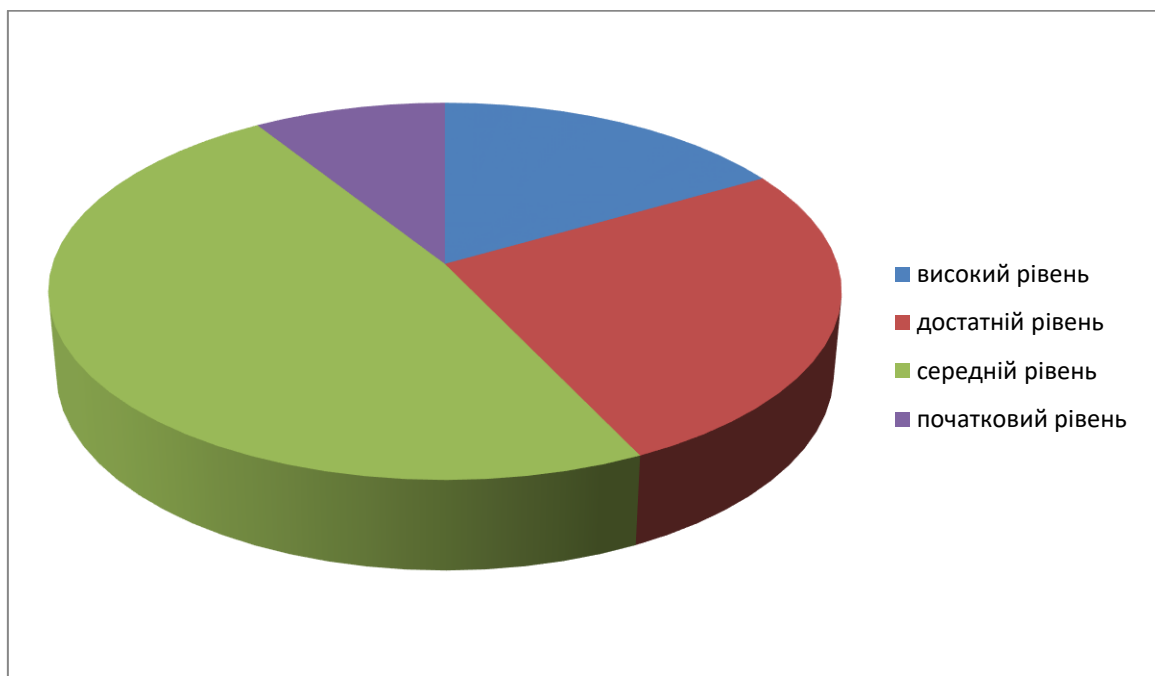
Критерій оцінювання	Рівень навчальних досягнень	Середнє значення
Інформаційно-змітсовий	Високий	16,4%
	Достатній	25,9%
	Середній	48,1%
	Початковий	9,5%
Мовно-структурний	Високий	14,2%
	Достатній	25,1%
	Середній	48,3%
	Початковий	12,3%
Емоційно-ціннісний	Високий	17,3%
	Достатній	25,3%
	Середній	49%
	Початковий	8,3%
Поведінково-регулятивний	Високий	18,8%
	Достатній	28,1%
	Середній	46,6
	Початковий	6,1%

На основі аналізу результатів констатувальних зрізів можемо зробити висновок , що більшість учнів продемонстрували середній рівень розвитку мовлення за відповідними критеріями. Узгальнені результати наведено нижче у таблиці 2.5 та на рисунку 2.1.

Таблиця 2.5

Узагальнені дані рівнів розвитку мовлення учнів

Рівень розвитку мовлення учнів	Середнє значення за всіма критеріями
Високий	16,7
Достатній	26,1
Середній	48
Початковий	9

Таким чином, дослідження стану розвитку мовлення учнів початкових класів виявило ряд проблем та труднощів: допущення мовних помилок, бідний словниковий запас учнів, виявлення неточностей у побудові логічних зв'язків у реченні, неоднозначне відношення вчителів до використання засобів мультимедіа; відсутність досвіду у використанні мультимедійних засобів на уроках української мови. Отож, вважаємо за необхідне розробити методичну систему вправ з розвитку мовлення учнів із застосуванням

мультимедійних засобів на уроках української мови, чому й присвячений наступний параграф нашого дослідження.

2.3 Методика розвитку мовлення молодших школярів із застосуванням мультимедійних засобів

Застосування мультимедійних засобів на уроках української мови демонструє високий потенціал програмного забезпечення та сприяє заощадженню часу, при цьому, - інтенсифікує процес вивчення навчального матеріалу. У сучасних підручниках можна побачити значну кількість вправ, які спрямовані на залучення учнів до індивідуальної, групової та парної форми роботи, що дозволяють сформувати мовні та мовленнєві уміння (Ткачук, 2009).

При відборі завдань з мультимедійним забезпеченням слід орієнтуватися на підсилення комунікативної складової, розвиток мовленнєвих навичок учнів, при умові дотримання методичної системи підручника. Обираючи вправу для молодших школярів потрібно орієнтуватися на їхні інтереси, зміст спілкування, соціальний статус. Мультимедійні засоби покликані забезпечувати розумову активність школярів, їх психологічну та мовленнєву діяльність під час всіх етапів уроку.

Методика використання мультимедійних вправ є варіативною: мовленнєва ситуація та її презентування учням коригується самим вчителем, а також, форма кінцевого продукту комунікування. Далі перейдемо до розгляду ситуаційних вправ із застосуванням мультимедійних засобів.

Отже, **вправа-рольова гра «Вчитель та учні»** (*вправа спрямована на розвиток діалогічного мовлення*)

Вчитель обирає серед учнів та призначає виконувати роль «вчителя» та «учнів». Той, хто виконує роль вчителя повинен пояснити учням, що таке

прикметник, та перейти до перевірки усвідомлення пояснення через контрольні запитання, що презентовані на мультимедійній дошці. Головне завдання «вчителя» - донести до учнів, що таке прикметник та його головні ознаки. Форма проведення даної вправи – усний монолог, тип мовлення – розповідь-роздум. Стиль –науковий. Мета мовлення «учнів» - пояснити, що таке прикметник, даючи відповіді на поставлені запитання «вчителя».

Вправа «Мікрофон»

(спрямована на розвиток діалогічного мовлення)

Завдання вчителя полягає у тому, що він передає мікрофон учням із запитаннями: н-д: які частини мови вони вже знають,. Учні передають по черзі мікрофон один одному та розкривають ознаки тих частин мови, які вже вивчили, їх роль мовленні. Ситуація мовленнєва наступна:

- *Уявіть, що в школі працює місцеве телебачення ,йдуть зйомки проб на відбір до лігвістичного конкурсу міста. Вам треба правильно та швидко дати відповідь на запитання ведучого (хтось з учнів класу).*

Зміст питань презентовано на мультимедійній дошці. Під час узагальнення лігвістичної теорії слід розуміти функційне навантаження всіх частин мови. Для цього потрібно застосовувати дидактичні вірші, мовні матеріали. Така лігвістична теорія, яка підсилюється зображенням, є матеріальною опорою для конструювання висловлювань на мовознавчу тематику.

Робота в малих групах

(спрямована на розвиток монологічного мовлення)

Завдання для учнів: прочитайте вірш «Займенник (автор Л.Лужицька) та залучіться до обговорення наступних питань:

- *Чому авторка каже, що займенник є другом іменника?*
- *Як Ви розумієте слова «ця частина мови....є дуже потрібною?»*
- *Яку роль виконують займенники?*

Далі учням потрібно розібрати за будовою «займенник». На інтерактивній дошці йде дублювання вчителем відповідей учнів.

Робота в парах

(розвиток діалогічного мовлення)

Вчитель пропонує учням поставити запитання своєму сусіду по парті (три запитання за змістом правила з підручника). Після чого учні повинні вислухати відповіді один одного, якщо виникає потреба – доповнити чи виправити.

План орієнтовних запитань презентовано на мультимедійній дошці, наприклад:

- *Що таке числівник ?*
- *На які питання відповідає ця частина мови?*
- *Які бувають числівники? І т.д.*

Парна, індивідуальна або колективна форма роботи із застосуванням мультимедійних засобів

Завдання вчителя: як треба вірно вимовити та записати словами такі словосполучення із числівниками? ЯК ти розумієш такі словосполучення? 6 годин 45 хвилин; 7 годин 15 хвилин. Які твої дії в цей час? Обери ті числівники, що стануть тобі в нагоді під час розповіді про свій режим дня. Склади речення.

Індивідуальна робота: у кожного учня є картка з числівниками, які записані цифрами , треба записати – словами. Потім скласти речення з поданими числівниками, далі – усний твір-розповідь.

Робота в парах: Аналогічно учням слід скласти запитання про свій режим другої половини дня. Можна, щоб учні поспілкувалися про режим дня із сусідом по парті і ігровій формі, за допомогою технології «інтерв'ю». Зміст запитань (їх початок) презентовано на інтерактивній дошці, це є своєрідною підказкою для учнів.

Вправа на розвиток монологічного мовлення

(без опори на готовий зразок тексту)

Для опису мовленнєвої ситуації додано опорний мультимедійний супровід (речення, опорні слова, інструкції, репліки). Далі учні переходять до складання усної розповіді на тему «Багряна осінь» (робота в групах). На мультимедійній дошці представлено опорні слова для всіх груп:

1 група – осінь, золотими, берези, щедрими барвами, холодний, жовтий

2 група – вітер, зриває, торкнула, землю, листя, чудова, ковдра, зимувати

3 група – стали, вона, запашна, туман, покривалом, сонце, куриться, птахи, багата. Капітани кожної команди вкінці презентують готовий текст, разом з цим, на мультимедійній дошці висвічуються ілюстрації з цієї теми, які допомагають учням не лише словесно, але й візуально сприйняти матеріал.

Вправа «Сенкан»

(розвиток монологічного мовлення)

Мовленнєва ситуація: Учнім слід уявити, що вони поети, які складають сенкани та проживають у країні «частини мови». Їм дали завдання скласти цікавий вірш на честь частини мови – прислівник, але таким чином, щоб не принизити роль інших частин мови. Памятка про те, що таке сенкан, висвітлюється на екрані мультимедійної дошки.

Отже, мультимедійні засоби є потужним джерелом розвитку мовлення учнів. Сьогодні є дуже багато сайтів, які створені для вчителів, щоб вони могли провести урок на високому рівні, підібрати цікавий матеріал для учнів. З метою опанування навчальними предметами презентовано багато програм комп'ютерних, та представлено технології їх застосування. Так, можна віднайти програми, що використовуються при опануванні українською

мовою у початкових класах. Такі програми дозволяють ліпше засвоїти матеріал, сприяють розвитку уваги учнів, стимулюють їх до навчання. Зазначимо, також, що така мультимедійна підтримка дозволяє вчителю подати матеріал поетапно через компютер, чітко визначити завдання та вправи, що учні можуть зробити самостійно з використанням компютера.

Застосування мультимедійних засобів на різноманітних етапах уроку української мови розкриємо через такі приклади:

1. *Етап перевірки домашнього завдання.* Вчитель дає завдання ,що продубльовано на слайді.

2. *Наочні посібники, схеми, малюнки, таблиці.* Всі ці матеріали виготовляються через компютер, друкуються для кожного учня індивідуально або ж подаються через презентацію. У такому випадку, учні не лише сприймають голос вчителя, але й дивляться презентацію, можуть проаналізувати причинно-наслідкові звязки. Такий вплив на всі органи чуття одночасно сприяє покращенню сприймання дітьми побаченого та почутого.

3. *Завдання репродуктивного та творчого характеру:*

- ✓ Аналіз спілкування та мовлення персонажів;
- ✓ Конструювання переказів та творів (усні/письмові), за малюнками або ж сюжетними анімаціями
- ✓ Представлення висловлювань описового змісту .тексти-міркування та ін.

4. *Створення проблемних ситуацій.* На уроках мовно-літературної освітньої галузі (мова, читання), з метою розвитку мовленнєвої діяльності, потрібно створювати проблемні ситуації, вирішення яких вимагає потрібного словесного оформлення. Проблемні ситуації, до яких залучаться молодші школярі, подають у формі запитань, що представлені на слайді :

- *Чому Ти так вважаєш?*
- *Обгрунтуй свою відповідь.*

- Яку пораду Ти дав би герою оповідання? І т.д.

5. *Оголошення теми.* Тема уроку висвітлена на слайді, де також презентовано основні моменти питання.

6. *Етап пояснення нової теми.* Під час пояснення нової теми із застосуванням мультимедійних засобів потрібно дотримуватися послідовності слайдів, на яких слід висвітлювати основні моменти. На слайдах треба демонструвати головні визначення, таблиці, які діти мають перенести у зошит. Показ таких презентацій відбувається через один компютер із використанням проектора.

7. *Етап контроль знань (тестування).* Використання тестових завдань на уроці сприяє підвищенню ефективності навчального процесу, стимулює пізнавальну активність учнів. Тести подаються через слайди із запитаннями ,відповіді на які школярі пишуть у зошити чи на спеціальних аркушах.

8. *Етап інструктажу щодо домашнього завдання.* Використання мультимедійних засобів на уроках української мови відбувається через одночасне застосування презентацій та робочих зошитів із розвитку мовлення. Вчителі переконані, що використання компютера є чудовим засобом для візуального представлення матеріалу.

Таким чином, методика розвитку мовлення молодших школярів із застосуванням мультимедійних засобів ґрунтується на виконанні системи запропонованих вправ з уроків української мови (для учнів 3-4 класів). Комплекс вправ містить *підготовчі, текстові та ситуаційні вправи* з мультимедійною підтримкою (презентації), створені у програмі Microsoft PowerPoint (Яновицька, 2017).

Отож *підготовчі вправи* – це вправи, які зосереджені на конструювання речень, словосполучень, є передумовою для формування мовлення учнів, адже базуються на словнику школярів. Виконання цих вправ

відбувається на залученні учнів до практичної роботи. Робота над реченнями подана через практичні аналітичні, аналітико-синтетичні вправи з мультимедійною підтримкою. Зміст вправ та поради щодо їх виконання презентовано за допомогою Smart-дошки чи проектора.

Нижче наведемо варіанти підготовчих вправ із застосуванням мультимедійних засобів (ширше подано у додатках).

Вправа «робота над словниковим словом ззаду»

Завдання для учнів:

- ✓ Поділіть запропоноване слово на склади
- ✓ Складіть речення із цим словом за поданими малюнками:

- ✓ Побудуйте речення, та застосуйте подані фразеологізми

Без задніх ніг

Як рак свисне

Піймати на гарячому

Зарубати на носі

Гострий на язик

Інтерактивна гра «Встав потрібну букву»

Перевірка правильності виконання вправи відбувається через слайди, на яких з'являються літери та малюнки.

Гра «Вгадай казку»

Учням потрібно відгадати назву казки та відповідати на наступні запитання:

- Чому в дічинки таке ім'я?
- Хто і для чого вкрав красуню?
- Хто мав бажання подружитися з дівчинкою?

Наступна вправ полягає у тому, що учням потрібно розглянути ілюстрацію на слайді презентації та записати по одному слову у подані колонки, застосовуючи ті предмети, що є рухомими (перша колонка – іменник, друга – прикметник, третя колонка – дієслово).

Вправа «Прислів'я»

Завдання для учнів: Складіть прислів'я. Розкрийте їх зміст та як Ви їх розумієте

- ✓ Дружби дружбою шукають
- ✓ На дерево дивись, як родить, а на людину, як робить
- ✓ Слухай багато, а думай ще більше
- ✓ Діло майстра величає.
- ✓ Умій сказати, та умій і змовчати
- ✓ Вчися чужому розуму, та свого не загуби
- ✓ Не одяг прикрашає людину, а добрі діла.

З'єднай початок і кінцівку речення, щоб утворити прислів'я.
Запиши.

Слухай багато,...	шукають.
Дружби дружбою...	а думай ще більше.
На дерево дивись, як родить, ...	та умій і змовчати.
Не одяг прикрашає людину,...	та свого не загуби.
Умій сказати, ...	величає.
Вчися чужому розуму,...	а добрі діла.
Діло майстра...	а на людину, як робить.

Підготовчі вправи спрямовані на опанування елементами синтаксису та скеровані пізнавальною, практичною діяльністю, яка зосереджена на розвитку вмінь синтезувати, аналізувати, узагальнювати. Під час виконання підготовчих вправ відбувається засвоєння учнями норм лексичної складової мови, правил граматичного зв'язку слів, порядок слів у реченні згідно змісту, вони вчаться розширювати межі речення.

До кожної вправи потрібно добирати зображення (схематичні, текстові, малюнкові) з анімаційними ефектами, що під управлінням вчителя сприяють поетапному виконанню завдань.

Для проведення додаткових заходів щодо поповнення словничка учнів ми вважаємо за доцільне використовувати «Мультимедійний довідник», який подається у вигляді презентацій із малюнками та відомостями про предмети та явища за темами: "Іграшки", "Їжа", "Інструменти", "Картини", "Місто Київ", "Космос", "Архітектура", "Визначні місця світу", "Кольори", "Одяг" тощо. Такі тематичні презентації дозволяють вчителю підібрати потрібний матеріал для розкриття властивостей лексичного значення слова, розширення відомостей з різноманітних сфер життя, підсилення пізнавальної активності учнів.

Текстові вправи – це вправи, як передбачають роботу над текстом з метою формування комунікативних умінь та навичок. Такі вправи дозволяють аналізувати, будувати тексти різних типів та стилів мовлення, будувати власні звязні висловлювання із використанням сюжетних малюнків, через перегляд відеоматеріалу, на основі власного життєвого досвіду, через почуте/прочитане та ін. Слід акцентувати увагу на структурі тексту, визначенні теми та головної думки.

Далі подамо приклади текстових вправ:

- 1) Завдання для учнів: Поясніть та вкажіть, це текст чи речення окремі.

Сюди прилітають журавлі. З кожної гілки на калині звисають важкі червоні трона Вони відлетіли у вирій. А взимку з'являються поласувати калиною снігурі.

- 2) Завдання для учнів: Встановіть послідовність малюнків, складіть речення за кожним малюнком, використовуючи подані нижче слова та словосполучення:

ясна погода, справжні друзі, підтримка, співчуття, прогулянка, осінній лісзасмучене білченя

- 3) Завдання для учнів: дайте відповіді на запитання, після прослуховування тексту В.Сухомлинського «Соромно перед соловейком»

- Чому дівчинці стало соромно?
- Запропонуйте власне закінчення тексту

- 4) Завдання для учнів :прочитайте подані тексти та вкажіть їх тип. Складіть текст-опис.

«А чим білки харчуються? Білки – всеїдні тварини. Живляться вони насінням хвойних дерев, жолудями, горіхами, грибами, ягодами, яблуками. А також поїдають комах, розорюють гнізда птахів і їдять яйця і пташенят. Що ще ми знаємо про білок? (Міркування).»

«Немає в Україні лісу, у якому б не зустрілася білка. Де лісова гілка –

там і білка. Восени у білки особливо багато клопотів. Треба на зиму грибів насушити, запаситися горішками, жолудями, шишками, дупло вимостити. Коли завіють сніги, загудуть завірюхи, білка сховається в дуплі. А доки не чути заморозків, білка розважається (Розповідь)»

- 5) Завдання для учнів: за запропонованим планом, який подано на мультимедійній презентації, складіть текст. Застосуйте слова та словосполучення, що подані у довідці.

План

Що ми зустріли у лісі

Яка шубка у білочки?

Якого розміру голова, очі, вушка у білки?

Які лапки та хвіст?

Як Ти ставишся до білочки?

- 6) Завдання для учнів: подивіться на малюнки та дайте відповідь на подані питання:

Хто є головними героями казки?

Куди прямували друзі?

З якою перешкодою вони зіштовхнулися?

Яка пригода сталася із зайчиком?

Яка була вдячність зайчика за порятунок?

Далі за ілюстраціями та словами складіть свою казку.

Отже, такі текстові вправи зорієнтовані на вироблення умінь та навичок роботи з текстом, набуття лінгвістичного досвіду. Залучення учнів до виконання вправ із мультимедійними засобами вчить їх логічно міркувати, послідовно формулювати та викладати власні думки, поповнює словниковий запас, стимулює до прояву творчих зусиль, емоційно впливає на учня. Мультимедійна підтримка доповнює зміст тексту, розширює багаж знань учнів та стимулює до творчого пошуку.

Ситуаційні вправи – це вправи, які передбачають мовленнєву ситуацію та відзначаються присутністю мовленнєвого стимулу, який пробуджує комунікативну реакцію школярів та визначає вибір потрібної мовної одиниці. Ситуаційні вправи – це потужний фактор внутрішнього стимулювання до опанування українською мовою. Ситуації спілкування, чякі вчитель створює на уроці закликають учнів до складання монологів, діалогів тощо.

Наведемо приклади ситуаційних вправ:

1. Завдання для учнів: прочитайте уривок з казки , потім складіть діалог Лисиці та Вовка зі своїм сусідом по парті.

« Лисиця позбирала рибу, сіла та й їсть. Зирк — аж вовк-панібрат біжить.

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Здоров!

— А що це ти робиш, лисичко-сестричко?

— Рибу їм.

— Дай же й мені!

— Піди сам собі налови!

— Та як же я наловлю, коли не вмію? Хоч навчи, як її ловити!

— Піди до ополонки, встроми хвоста у воду і сиди тихенько та й приказуй: "Ловися, рибко, велика й маленька!" То вона й наловиться».

2. Завдання для учнів: подивіться на фотографії, які подано на презентації. Уявіть, що вам дали створити проект груповий Київ- столиця України. Створіть та розіграйте діалог у групі з учасниками щодо підготовки цього проекту. Вчитель пропонує учням переглянути презентацію до виконання проекту.

3. Завдання для учнів: складіть діалог.

Ситуація для діалогу наступна : Оленка захворіла. До неї дзвонить друг Андрійко.

Мета спілкування: потрібно розпитати про стан здоров'я Оленки, поцікавитися як вона лікується та повідомити всі новини в класі.

Мовне завдання: використовуйте слова: відвідали, досліджували. почувашся, ліки, довго, читали,. Правильно говоріть один до одного: Оленко, Андрію, друже і т.д. Використовуйте слова ввічливості.

4. Запропонуйте діалог на тему «Я у бібліотеці» ,скористайтеся поданим зразком:

- *Добрий день. Яку книгу Ви хочете здати?*

- *Казку «Лисичка та журавель»*

- *Вам сподобалася казка?*

Так. Було дуже цікаво.

- Які дії лисички тобі не сподобалися?

- Вона була хитра.

_ Чи сподобалися дії журавля?

-Так. Він чемний та вихований.

- Чи хотів би ти взяти ще якусь книжку для читання?

Так , якщо можна щось цікаве про тварин.

У бібліотеці

Склади діалог,
користуючись зразком.

- Добрий день. Яку книжку ти здаш?
- Казку «Лисичка і Журавель».
- Чи сподобалася тобі лисичка?
- Ні. Лисичка хитра, улеслива.
- Як повіся Журавель?
- Чемно подякував і запросив Лисичку в гості.
- Яку книжку ти хочеш взяти прочитати?
- Можна казку «Пан Коцький», будь ласка?

5. Завдання для учнів: потрібно скласти діалог на тему «Як зберегти здоров'я. Корисні поради». Використовуй подані нижче опорні слова та вислови:

- ✓ *Здоров'я – наш найбільший скарб*
- ✓ *До складників здоров'я відносять: здоровий образ життя, загартування, уникнення поганих звичок, відсутність хвороб*
- ✓ *Погані звички шкодять здоров'ю*
- ✓ *Що треба робити, щоб зберегти своє здоров'я?*

Отже, подані ситуаційні вправи педбачають побудову учнями діалогічного тексту в залежності від ситуації мовлення та умов; учні вчаться аналізувати та вправляються у застосуванні міміки, жестів, інтонації, під час складання діалогу; вчаться редагувати та доповнювати діалогічні висловлювання; перебудовувати монологи у діалоги та навпаки ; будувати діалоги за поданими ілюстраціями та ситуаціями описаними.

Підібраний мультимедійний супровід до запропонованих типів вправ дозволяє відображати інформацію у новому цікавому форматі, мотивувати учнів щодо швидкості опанування матеріалом, визначає успішність навчального процесу загалом.

Для проектування презентацій ми керувалися спеціальними вимогами щодо змістового та організаційно-технічного моментів:

- Презентації об'єднуються спільною комунікативною ситуацією;
- Малюнковий матеріал доречно розділяти від словесного рівномірно;
- Матеріал, який є важливим для розуміння треба виділяти іншим кольором/шрифтом;
- Для виділення написів чи заголовків потрібно використовувати жирний шрифт, великі літери, знаки для кращого сприймання візуального;
- Слід підібрати фон для презентацій ,який має бути приємним, не викликати роздратування та втомлюваність очей;
- В одній презентації об'єкти треба подавати в одному стилі
- Слід застосовувати одні типи анімацій
- Презентаційні матеріали повинні бути легкими у використанні.

Створення мультимедійного супроводу відбувається за такими етапами (за О.Співаковським):

- 1) Планування – підбір типу презентації, розгляд її застосування у роботі з визначеними завданнями
- 2) Проектування – етап розробки дизайну слайдів презентації
- 3) Наповнення презентації – підбір текстового та ілюстративного матеріалу для наповнення слайдів, підготовка відео/мовного супроводу
- 4) Програмна реалізація – насичення слайдів інформацією, оформлення слайдів, підбір мультимедійних ефектів та їх налаштування

5) Тестування – редагування ілюстративного та текстового матеріалу презентації (Співаковський, 2011).

Для створення мультимедійних презентацій найкраще підійдуть відомі програмні засоби : Microsoft Power Point, Macromedia Flash, Picasa, Photodex ProShow та ін. Мультимедійні презентації покликані реалізувати триєдину мету уроку української мови: 1) опанування учнями новим мовним матеріалом, розуміння звязків та відношень (навчальна мета); 2) формування пізнавального інтересу школярів, їх вміння аналізувати, узагальнювати ,активізувати їх творчу діяльність (розвиваюча мета); 3) виховання вміння налаштовувати свою самостійну роботу, почуття взаємодопомоги (виховна мета).

Таким чином, в основі методики розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів лежить система підготовчих, текстових та ситуаційних вправ із мультимедійним супроводом через апаратні (комп'ютер, проектор, smart-дошка) та програмні (мультимедійні видання, мультимедійні презентації) засоби.

Висновки до розділу 2

Другий розділ дослідження присвячений розкриттю особливостей розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів.

Зясовано, що систематичне використання мультимедійних засобів створює відповідні умови для ефективної реалізації педагогічних можливостей освітньої діяльності. Застосування засобів мультимедіа підвищує результативність форм, методів, відбір яких здійснюється з врахуванням індивідуальних, вікових інтересів учнів, змістового наповнення навчання.

Для розкриття змісту розвитку мовлення молодших школярів засобами мультимедійних технологій було підбрано діагностичний інструментарій, який містив спостереження, опитування, проведення контрольних зрізів.

Також, було виокремлено критерії розвитку мовлення молодших школярів з відповідними показниками: *інформаційно-змістовий критерій* (показники: добір інформаційного і фактичного матеріалу висловлювання; визначення і розкриття теми та головної думки тексту; виявлення творчості й оригінальності у продукуванні текстів); *мовно-структурний критерій* (визначення частин тексту, побудова плану, встановлення зв'язків між складниками тексту, зв'язний і послідовний виклад змісту висловлювання, уміння використовувати мовні засоби і різноманіття словникового запасу); *емоційно-ціннісний критерій* (уміння обирати мету, планувати свою роботу, організувати, виконувати, коригувати, контролювати її, аналізувати й оцінювати її результати); *поведінково-регулятивний критерій* (здатність оцінити ситуацію й умови спілкування, аналізувати власну позицію та варіанти поведінки, уміння слухати іншого і грамотно дискутувати; висловлювати й аргументувати власну думку).

За результатами проведеного експерименту встановлено, що в учнів початкової школи переважає середній рівень розвитку із застосуванням мультимедійних засобів.

Аналіз стану розвитку мовлення молодших школярів засобами мультимедійних технологій дозволив розкрити методику із використанням наступних вправ: мовленнєво-комунікативні вправи, конструювання діалогів, використання малюнкових диктантів та ін.

Ми дійшли висновку, що запропонована система вправ із застосуванням мультимедійного супроводу сприяє розвитку мовлення учнів початкової школи, активізує процес навчання української мови в цілому.

ВИСНОВКИ

Дослідження, присвячене розкриттю проблеми розвитку мовлення учнів із використанням мультимедійних засобів, дає підстави для наступних висновків:

1. Здійснений аналіз наукових джерел дозволив детально розкрити проблему розвитку мовлення учнів початкової школи. У магістерській роботі визначальними стали праці з лінгвістики, психології, дидактики та лінгвістики, що дозволили розкрити зміст базових понять «мовлення», «розвиток мовлення», «мовленнєва діяльність», «комунікативна діяльність», «мовленнєві вправи», «мультимедійні засоби» тощо. Проаналізовано особливості процесу створення висловлювання, розкрито усне та писемне мовлення як типи мовленнєвої діяльності. Встановлено лінгвістичні характеристики мехнізмів мовлення, поєднання процесу мовлення з іншими процесами, які властиві учням молодшого шкільного віку.

Основну дефініцію нашого дослідження – *розвиток мовлення учнів із застосуванням мультимедійних засобів* інтерпретовано як роботу зі

становлення мовленнєво-комунікативних умінь (структурно-композиційних, інформаційно-змістових, оцінно-перетворювальних, граматико-стилістичних,), через поєднання навчального матеріалу із слуховим (зоровим) способом усвідомлення із використанням мультимедійної підтримки.

2. Розкрито теоретичні аспекти проблеми застосування мультимедійних засобів на уроках української мови, окреслено основні можливості засобів мультимедіа (мультимедійне електронне видання, мультимедійні презентації, мультимедійні підручники та ін.). Проаналізовано чинники застосування мультимедійних засобів під час навчання молодших школярів. Обґрунтовано найбільш ефективні для використання на уроках української мови мультимедійні засоби, що сприяють розвитку мовлення молодших школярів. До яких віднесено наступні: автоматизовані навчальні системи, фільми, компютерні тернажери, мультимедійні презентації.

3. З метою дослідження процесу розвитку мовлення учнів початкової школи було відбрано наступні критерії з відповідними показниками: *інформаційно-змістовий критерій* (показники: добір інформаційного і фактичного матеріалу висловлювання; визначення і розкриття теми та головної думки тексту; виявлення творчості й оригінальності у продукуванні текстів); *мовно-структурний критерій* (визначення частин тексту, побудова плану, встановлення зв'язків між складниками тексту, зв'язний і послідовний виклад змісту висловлювання, вміння використовувати мовні засоби і різноманіття словникового запасу); *емоційно-ціннісний критерій* (уміння обирати мету, планувати свою роботу, організовувати, виконувати, коригувати, контролювати її, аналізувати й оцінювати її результати); *поведінково-регулятивний критерій* (здатність оцінити ситуацію й умови спілкування, аналізувати власну позицію та варіанти поведінки, вміння слухати іншого і грамотно дискутувати; висловлювати й аргументувати

власну думку). Добір критеріїв з показниками уможливили визначення рівнів розвитку мовлення учнів: *початковий, середній, достатній та високий*.

За результатами констатувального етапу дослідження визначено, що переважна більшість респондентів продемонстрували середній рівень розвитку мовлення із застосуванням мультимедійних засобів.

4. Методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів розкрита через систему вправ (*підготовчі, текстові, ситуаційні вправи*). Дані типи вправ відзначаються навчально-пізнавальною та практичною зорієнтованістю на усвідомлення типів мовленнєвої діяльності, розширення досвіду опанування мовою.

Магістерське дослідження не претендує на розв'язання всіх аспектів означуваної проблеми. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробленні комплексу вправ з розвитку мовлення учнів із застосуванням мультимедійних засобів у позаурочній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвська, В. (2018). Етапи впровадження ІКТ в освітній процес початкової школи. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Вип. 7. Слов'янськ,
2. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/140580/137659>
3. Андрієвська, В. М. (2009). Проектування дидактичних ситуацій у навчанні молодших школярів з використанням комп'ютера : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.09. Харків, 20 с.
4. Бадер, В. (2000). Розвиток мовлення школярів під час роботи над реченням. *Початкова школа*. № 8. С. 41–44.

5. Бадер, В. (2004). Взаємозв'язок у розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. Київ : Київський НПУ ім. М. П. Драгоманова, 40 с.
6. Байбара, Т. М. (2010). Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. *Початкова школа*. №8. С. 46-50.
7. Бакум, З. (2007). Система роботи над інтонацією мовлення учнів. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського* : зб. наук праць. Вип. 1-2. С. 368-374.
8. Бакум, З. (2008). Текстоцентризм у сучасній системі принципів навчання української мови. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Херсон: Видавництво ХДУ, Випуск 47. С. 91–94.
9. Бацевич, Ф. С. (2009). Основи комунікативної лінгвістики: підручник. 2-ге вид. Київ: Академія, 376 с.
10. Бех, І. (2013). Курс на діяльнісно-компетентнісний підхід. *Дошкільне виховання*. № 1. С. 2–5.
11. Бех, М. (2017). Особистісно орієнтовані технології навчання в початковій школі. *Початкова школа*. № 6. С. 36–40.
12. Бібік, Н. (2015). Аналіз суперечностей у запровадженні компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Гірська школа Українських Карпат*. № 12-13. С. 44-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gasuk_2015_12-13_27
13. Біла, І. М. (2011). Теоретичний аналіз проблеми розуміння. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика*: зб. наук. праць. К.: Інформаційні системи, Випуск 5. С. 71-82
14. Білоусенко, Т. І., Явір, В.В. (1990). Проблемно-ситуативні завдання на уроках української мови : пос. для вчителя. Київ: Освіта, 128 с.

- 15.Бондар, С. П. (2008). Методи навчання. *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук. України: головний ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, С. 492–494.*
- 16.Варзацька, Л. О., Шевченко, Л. М. (2001). *Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. Кам'янець-Подільський: Абетка, 204 с.*
- 17.Вашуленко, М. (2009). Компетентнісний підхід до перевірки мовних і мовленнєвих знань молодших школярів. *Початкова школа. 2009. № 1. С. 16–20.*
- 18.Вашуленко, М. С. Мельничайко, О. І., Васильківська, Н. А. (2013). *Українська мова : підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / за ред. М. С. Вашуленка. Київ : Освіта, 192 с.*
- 19.Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ "Перун". 2007. 1736 с.
- 20.Ветрова, І. (2001). Використання комп'ютерів у навчання молодших школярів і його вплив на формування їхньої психіки. *Комп'ютер у школі та сім'ї. №2. С. 22–25.*
- 21.Волкова, Н. П. (2005). *Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика: Монографія. Д.: Вид-во ДНУ, 304 с.*
- 22.Гац, Н. М. (1993). *Формування у молодших школярів умінь використовувати засоби зв'язності тексту (на матеріалі вивчення частин мови) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ : Ін-т педагогіки АПН України, 203 с.*
- 23.Глазова, О. (2003). Ситуативні вправи для формування умінь і навичок діалогічного мовлення. *Дивослово.. № 3. С. 36–38.*
- 24.Голуб, Н. (2013). *Культура діалогу на уроці української мови: проблеми і перспективи. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Сер. філологічна. Вип. 40. С. 130-133*

25. Данилова, О. (2006). Мультимедіа власноруч: текст, графіка, аудіо, анімація, відео. К.: Вид. дім "Шкіл. Світ": Вид. Л. Галіцина, 120 с.
26. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний%20стандарт%20початкової%20освіти.pdf>
27. Дубовик, С. (2016). Організація навчальної мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови. *Початкова школа*. № 7. С. 5–11.
28. Закон України "Про освіту" : від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017>.
29. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України: монографія / В. В. Лапінський, А. Ю. Пилипчук, М. П. Шишкіна та ін.; за наук. ред. проф. В. Ю. Бикова. К.: Педагогічна думка, 2010. 160 с.
30. Захарійчук, М. Д. Мовчун, А. І. (2013). Українська мова : підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Грамота, 176 с.
31. Климова, К. Я. (2014). Засоби медіа-дидактики у площині навчання і самонавчання української мови майбутніх учителів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. Вип. 2. С. 77–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2014_2_15
32. Коваль, Г. П., Деркач Н. І., Наумчук М. М. (2008). Методика викладання української мови : навч. посібн. Тернопіль: Астон, 287 с.
33. Комунікативні (мовленнєво-ситуативні) завдання у системі вивчення частин мови в початковій школі / Г. Лещенко, Л. Іванова. *Нова пед. думка*. 2009.].

34. Концептуальні засади реформування середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
35. Концепція Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій "Сто відсотків" на період до 2015 року. Схвалено розпорядженням Кабінетом Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 1722 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1722-2010-p>
36. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років (проект) / Міністерство освіти і науки України. URL: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/project_30102014.doc
37. Концепція середньої загальноосвітньої школи України (проект) / Національна академія педагогічних наук України. URL: <https://naps.gov.ua/uploads/files/sod/school-concept.docx>
38. Котух, Н. (2006). Навчальна комунікація як засіб мовленнєвої самореалізації учня. Початкова школа. № 5. С. 6–10.
39. Кравцова, Л. В., Кравцов, Г. М. (1997). Мультимедія – новий етап в сучасній освіті. *Збірник наукових і методичних статей "Метода"*. К. №4. С. 19-23.
40. Кривонос, О. М. (2012). Використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 182 с.
41. Курач, Л., Прищепа О. (2005). Ситуативні ролі – позитивний фактор розвитку діалогічного мовлення учнів початкових класів. *Початкова школа*. № 1. С. 30–33.
42. Кучай, О. В. (2014). Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами мультимедійних

- технологій у вищих навчальних закладах Польщі / за ред. А.І. Кузьмінського. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 361 с.
43. Кучеренко, І. А. (2012). Лінгводидактичні принципи організації сучасного уроку української мови. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія: Філологічна. Вип. 31. С. 182-185. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_31_52]
44. Левіна, Л. (2010). Розвиток мовленнєвої компетентності: діалогічне мовлення. *Початкова освіта*. № 46. С. 4–6.
45. Лещенко, Г. Іванова Л. Комунікативні (мовленнєво-ситуативні) завдання у системі вивчення частин мови в початковій школі. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Npd/2009_4/LeshIvan.pdf
46. Литвинова, Т., Хижняк І. (2015). Методи використання мультимедійних презентацій у процесі підготовки вчителів початкових класів. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. с. 70–80. URL: http://pptma.dn.ua/files/2015/1/PDF_2015_1_Khyzhnyak_Lytvynova.pdf /]
47. Лобчук, О. (2016). Напрями роботи з розвитку умінь мовленнєвої діяльності у молодших школярів. *Початкова школа*. № 1. С. 9–14.
48. Мартіна, О. (2015). Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів на уроках рідної мови. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб. наук. пр. / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки НАПН України. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, № 18 (1). С. 154-159.
49. Методика навчання української мови в початковій школі: навч.-метод. посібн. / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
50. Методичні рекомендації МОН України щодо облаштування і використання кабінету інформатики та інформаційно-комунікаційних

- технологій загальноосвітніх навчальних закладів (Лист №1/11- 1927 від 06.05.2004 р.). *Шкільний світ. Інформатика*. 2005. № 2–3.
- 51.Мультимедійний супровід до уроку". – [Електронний ресурс].
[URL:http://www.eduwiki.uran.net.ua/wiki/index.php](http://www.eduwiki.uran.net.ua/wiki/index.php)].
- 52.Наумчук, М. М. (2008). Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови. Тернопіль: Видавництво Астон, 2008. 132 с.
- 53.Національна доктрина розвитку освіти / Освіта в Україні. Нормативна база. 2-е вид. Київ : КНТ, 2006. С. 264–280.
- 54.Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. URL:
<http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczya.pdf>
- 55.Охріменко, Л. (2015). Діалогічні методи навчання на уроках української мови в початкових класах. *Початкова школа*. № 1. С. 29–33
- 56.Петрик, О. (2016). Проблемна ситуація як фактор мотивації вивчення української мови молодшими школярами. *Початкова школа*. № 12. С. 44–46.
- 57.Петрук, О. М. (2006). Розвиток мовленнєвих умінь молодших школярів під час вивчення граматичного матеріалу на засадах функціонально-комунікативного підходу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 197 с.
- 58.Пінчук, О. П. (2006). Дидактичний аспект проблеми визначення мультимедіа в освіті. *Наукові записки. Серія педагогічні та історичні науки*.К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2006. Вип. LXIV (64). С. 178–184.

- 59.Пінчук, О.П. Використання мультимедійних продуктів у системі загальної середньої освіти URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/170/156>].
- 60.Пометун, О. І., Пироженко Л. В. (2004). Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 192 с.
- 61.Пономарьова, К. (2015). Нестандартні форми організації навчання української мови в початкових класах. *Початкова школа*. № 12. С. 1–6.
- 62.Раєвська, І. М. (2005). Ситуативні завдання як засіб формування діалогічного мовлення молодших школярів. *Таврійський вісник освіти*. № 3–4. С. 211–219.
- 63.Романенко, Я. В. (2004). Використання мультимедійних технологій у вивченні англійської мови. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. №2. С. 41–43.
- 64.Савченко, О. (2014). Формування у молодших школярів загальнонавчальних комунікативних умінь і навичок. *Початкова школа*.. № 10. С. 6–10.
- 65.Словник української мови: в 11 томах. Київ, 1970. Т. 1–9.
[URL:http://sum.in.ua/s/vprava](http://sum.in.ua/s/vprava)
- 66.Співаковський, О. В. (2011). Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод.посібн. Херсон,267 с.
- 67.Станкевич, Н. (2010). Навчально-мовленнєва ситуація у діалогічному мовленні: стратегія моделювання. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Вип. 5. С. 53–60.
- 68.Таргоній, О. (2011). Використання інформаційних технологій на уроках у початкових класах / *Сучасна школа України*. № 2. С. 42–44.
- 69.Ткачук, О. С. (2009). Мовно-мовленнєва компетенція на уроках української мови в початкових класах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, Вип. 44. С. 156–159.

- 70.Третяк, Н. В. (2015). Розвиток мовлення молодших школярів на основі тексту. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2015. Вип. 18. С. 203-209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2015_18_38.
- 71.Українська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: 1–4 класи (оновлена) URL: <http://mon.gov.ua/withoutSD/Програми/1-ukrayinska-mova-1-4-klas.lyuba.doc>
- 72.Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Київ : Радянська школа, 1983. Т. 1. : Теоретичні проблеми педагогіки. 488 с.
- 73.Фещенко, О. В. (2011). Застосування мультимедійних технологій під час навчання першокласників грамоти. *Лінгводидактика: методика, досвід, проблеми* : збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В. І. Бадер. Слов'янськ: СДПУ, Вип. І. С. 150–159.
- 74.Філософський енциклопедичний словник: довідк. вид. / гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
- 75.Фіцула, М. М. (2003). Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. –2-ге вид. Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 136 с.
- 76.Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики: Методичні рекомендації / О. М. Марущак. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 134 с.
- 77.Хижняк, І. А. (2016). Електронний підручник із мови й розвитку мовлення в системі засобів електронної лінгвометодики для початкової школи. *Інформаційні технології і засоби навчання*, Том 51, № 1 с. 57.
- 78.Хома, Т. В. (2011). Поняття "мови", "мовлення" та "культури мовлення" у науково-лінгвістичній літературі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. Вип. 20. С. 173–175.

- 79.Хомич, С. (2010). Використання мультимедійних засобів у навчально-виховному процесі початкової школи. *Початкова школа*. № 11. С. 41–43.
- 80.Хорошковська, О., Петрук О. (2010). Текст як основа розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності на уроках української мови. *Початкова школа*. № 12. С. 11–15.
- 81.Чемоніна, Л. В. (2015). Комп'ютерні дидактичні ігри як засіб навчання учнів початкової школи мови. *Ключові питання в сучасній науці – 2015: матер. XI міжнар. наук.-практ. конф.* (Софія, 17–25 квітня 2015 р.). Софія: "Бял ГРАД-БГ" ООД, Т. 11. С. 151–153.
- 82.Чемоніна, Л. В. (2012). Особливості використання комп'ютера у процесі викладання української мови в початковій школі. *Наука. Теорія і практика*. Матеріали міжнародної наукової конференції (Познань, 29–31 жовтня 2012 р.). Познань, Ч. 2. С. 108–110.
- 83.Чемоніна, Л. В. (2016). Сучасні технології навчання освітньої галузі "Мови і літератури" в початковій школі: навч. посіб. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 212 с.
- 84.Чупріна, О. В. (2012). Використання мультимедійних засобів навчання у початковій школі: аспекти і перспективи проблеми. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. № 64. С. 177–180.
- 85.Чупріна, О. В. (2014). Використання мультимедійних технологій в сучасній початковій школі у площині педагогічної психології. *Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кіровоград 9–10 квітня 2014 року. К. С. 193–195

86. Чупріна, О. В. (2016). Застосування мультимедійних комунікативних завдань на уроках української мови в початкових класах. *Проблеми і перспективи формування лінгвокультурної особистості засобами рідного слова*: збірник наукових праць (до 35-річчя кафедри лінгвометодики та культури фахової мови) / за ред. проф. К. Я. Климової. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, С. 81–84.
87. Чупріна, О. В. (2013). Психолого-педагогічні особливості використання мультимедійних технологій для розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія "Педагогічні науки"*: збірник наукових праць. К.: ТОВ "СІТІПРІНТ", Вип. 3. С. 177–181.
88. Шевчук, Л. М. (2012). *Методика групової роботи над текстом на уроках читання в 1-2 класах* : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ : Інститут педагогіки АПН України, 21 с. URL: http://lib.iitta.gov.ua/708136/1/aref_Shevchuk.pdf
89. Шишка, І.В. (2013). Використання мультимедійних засобів навчання на уроках в початкових класах: посібник. – Шевченкове, с. 21.
90. Яновицька, Н. (2017). Граматичні вправи як основа засвоєння української мови в початкових класах. *Початкова школа*. № 8. С. 42–46.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вчителів початкових класів

Шановні колеги!

Просимо взяти участь в дослідженні проблеми розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів. Анкетування анонімне, відповіді будуть використані в узагальненому вигляді. Заздалегідь вдячні за участь.

1. Які засоби навчання Ви використовуєте на уроках української мови?
2. За якими напрямками ви проводите роботу з розвитку мовлення?
3. Які чинники впливають на ефективність мовленнєвого розвитку учнів?
4. Які вправи найбільш ефективні для мовленнєвого розвитку учнів?
5. Які види мовленнєвих умінь є пріоритетні у навчанні української мови на Вашу думку?
6. Який зміст Ви вкладаєте в поняття "мультимедійна вправа", "мультимедійний урок", "урок з мультимедійною підтримкою"?
7. Яке Ваше ставлення до використання мультимедійної презентації на уроках української мови?
8. Чи використовуєте Ви мультимедійні засоби на уроках української мови? З якою метою?
9. Як часто Ви застосовуєте мультимедійні засоби у навчальному процесі? Які саме?

10. На якому з типів уроків, на Вашу думку, найефективніше використовувати мультимедійну презентацію?
11. Які труднощі трапляються у процесі використання мультимедійних засобів у навчанні молодших школярів?
12. Які на Вашу думку шляхи подолання труднощів у використанні мультимедійних засобів на уроках української мови є ефективними?
13. Які умови необхідно створити для того, щоб бути готовим до використання мультимедійних засобів?
14. Чи необхідне, на Вашу думку, застосування мультимедійних засобів для розвитку мовлення молодших школярів?
15. Чи хотіли б Ви отримати додаткову інформацію з проблеми розвитку мовлення молодших школярів із використанням мультимедійних засобів?

Дякуємо за участь!

Додаток Б

Контрольні завдання для експерименту (4 клас)

1. З'єднайте словосполучення лівої колонки із словами з правої колонки.

Складіть 2 речення, використовуючи словосполучення за вибором.

Ходити на голові

пекти раків

грати на нервах

клювати носом

байдики бити

тримати язик за зубами

шкірити зуби

соромитися

дрімати

дратувати

бешкетувати

сміятися

лінуватися

мовчати

2. Складіть і запишіть речення за малюнком. Використай слова з довідки.

Довідка: допомагають, діти, взимку.

3. З деформованих речень складіть і запишіть зв'язний текст. Доповніть текст своєю кінцівкою.

осінь, наближалася, швидко;

колір, почали, дерева, на, зелений, змінювати, золотистий;

голоси, лише, чулися, пташок, зрідка, співочих;

до, вони, в, готувалися, краї, перельоту, теплі.

4. Склади і запиши діалог на тему "Розмова по телефону з однокласником".

1. З'єднайте початок і кінцівку прислів'я . Поясніть їх значення.

Не знаєш броду —...

Диму без вогню...

Не той друг, хто медом маже, а

той... Кожна жаба своє...

З малої іскри...

...не буває.

...не лізь у воду.

...болото хвалить.

...хто правду каже.

...великий вогонь буває.

2. Складіть і запишіть 2 речення про те, яку роль відіграють птахи в житті людини. Скористайтеся довідкою.

Довідка: знищують шкідливих комах, використовуються у сільському господарстві.

3. Складіть і запишіть твір-опис на тему "Зимонька-зима" користуючись підказкою.

Підказка

1. Розкажіть про те, як випав перший сніг і прийшли морози?
2. Що сталося з кущами та деревами?
3. Як зустріли зиму пташки?
4. Як ставляться до зими діти?

4. Запишіть діалог на тему "Знайомство з однокласником".

З'єднайте словосполучення лівої колонки із словами з правої колонки. Складіть 2 речення, використовуючи словосполучення за вибором.

Ввести в оману

Викинути з голови

Згущувати фарби

Зробити великі очі

За холодну воду не братися

Ловити гав

Мозолити очі

забути

нічого не зробити

здивуватися

перебільшувати

обдурити

бути неуважним

набридати

2. Складіть і запишіть речення за малюнком. Використай слова з довідки.

Довідка: садити, діти, навесні.

3. З деформованих речень складіть і запишіть зв'язний текст.

Доповніть текст своєю кінцівкою.

тихо, у, було, саду;

гойдав, віти, вітер, голі;

під, листя, сухе, лежало, деревами;

велике, Оксанка, раптом, яблуко, побачила.

1. Прочитайте прислів'я. Поясніть їх значення.

З книгою дружити – в роботі не тужити.

Більше діла — менше слів.

В лиху годину пізнаєм вірну людину.

2. Прочитайте і доповніть речення про мову. Складіть і запишіть речення про значення мови в твоєму житті.

... — це найдорожчий скарб кожного народу. Спілкування людей між собою усно чи на письмі — це Завжди шануй, бережи і збагачуй свою повинно бути правильним і зрозумілим.

3. Складіть і запишіть текст-розповідь на тему "Мій улюблений казковий герой", використовуючи план:

1. Герой.

2. *Вчинки героя.*

3. *За що він мені подобається?*

Додаток В

Підготовчі вправи для розвитку звязного мовлення учнів

1. Гра "Асоціація"

- Які асоціації у вас викликають слова:

ГУСЕНИЦЯ, ЖУРАВЕЛЬ, НІС, ЗОЛОТА, ГОСТРИЙ ?

- Утворіть словосполучення з цими словами.

- Порівняйте з тими, що представлені на екрані.

гусениця – гусениця трактора,

журавель – журавель біля криниці,

золота обручка – золота осінь,

гострий ніж – гострий язик.

- Чи вийшли у вас словосполучення з такими значеннями?
- Які значення мають слова в першій та другій колонці?

2. Прочитайте текст. Підкресліть слова, вжиті у переносному значенні.

Крокує з жовтим пензлем по землі золота осінь. Розфарбовує листя дерев, травичку. Зігріває своїм осіннім теплом землю – матінку. Щедрі дарунки залишає для звірів у лісі.

3. Утворіть словосполучення, добираючи слова з довідки.

У прямому значенні У переносному значенні

стрибає _____ стрибає _____

літній _____ літній _____

радісна _____ радісна _____

слова для довідки: промінчик, білочка, чоловік, день, весна, дитина.

4. Прочитайте вірш. В якому значенні вжито іменник ЛИСТ?

Літечко згасає, тужить горобина.

Чути, як гукає осінь журавлина.

Жовтий лист під ноги тихо – тихо пада.

Лісова дорога ні сумна, ні рада.

- Підкресліть слова в переносному значенні.
- Складіть і запишіть речення із словом *лист* в іншому значенні.

5. Прочитайте. Підкресліть слова, які звучать і пишуться однаково.

Поясніть, що означає кожне слово.

- Рідна мати моя, ти ночей недоспала.
- Мати матір – це велике щастя.
- Ніс Микола воду джерельну до хати.
- Дід Мороз – червоний ніс – подарунки всім приніс.

- Я собаку любить буду, побудую йому буду.

6. Складіть речення використовуючи подані фразеологізми.

- Як рак свисне.
- Без задніх ніг.
- Гострий на язик.
- Піймати на гарячому.
- Зарубай на носі.

7. Вправа "Асоціативний кошик"

- Зібрати в кошик слова, протилежні за значенням до поданих.

День, небо, ранок, працелюбні, йде, сміливий, свято.

8. Складіть і запишіть словосполучення, змінюючи закінчення слів у дужках.

- Берегти (книга)*
- Малювати (картина)*
- Допомагати (бабуся)*
- Захоплюватися (музика)*
- Розповісти (подруга)*
- Займатися (спорт)*
- З одним із словосполучень складіть речення

9. За опорними словами та малюнком склади загадку

СІРЕНЬКИЙ, БІЛЕНЬКИЙ,
ДОВГІ ВУХА, КУЦІЙ ХВІСТ

10. Робота зі словниковим словом "ЯСЕН"

- Обведи в кожному слові четверту літеру. Запиши слово, яке утворилося.

Буряк, трос, газета, млин.

- Встав пропущені букви.

Б_ ереза, кл _ н, яс _ н, г _ робина, в _ ільха.

- Склади речення зі словом "ясен".

11. Робота зі словниковим словом «БАТЬКІВЩИНА»

- Допиши синонім до слів *Україна, Вітчизна*.
- З'єднай слово зі схемою.

Країна Україна Батьківщина

— • = = • — — — • — •

13. Підкреслити в реченні слово, яке НЕ відповідає малюнку.

Ця сім'я зневажає спорт.

- Чи доречно вжито слово *зневажає* у цьому реченні?
- Заміни його антонімом і запиши утворене речення.
- Користуючись малюнком, утвори з запиши

словосполучення з поданим словом *грають*.....

14. З'єднай кожен фразеологізм з його синонімом.

Похнюпити носа дуже просити

Душа в п'яти втекла обманювати

Кланятися в ніжки радіти

Замилювати очі перелякатися

Бути на сьомому небі засмутитися

15. Прочитай народні прислів'я та приказки, віднайди в них антоніми.

- Правда та кривда – як вогонь та вода.
- Хороша пава, та погана слава.
- Вчення в щасті прикрашає, а в нещасті утішає.
- Багатому свято, а вбогому діла багато.

16. Зоровий диктант, повторення словникових слів.

*Абрик с, адрéса, айстра, автомобі ль, агрон м, акваріум, апельси н, апети т,
асфáльт, банкі р, бензи н, бет н, бібліотека.*

Роздивись уважно малюнок, подумай, яке слово виникає у тебе, щоб назвати зображене, перевір свою думку за записом, запиши слово.

Розкажіть, що ви знаєте про їжачка. Чим він відрізняється від інших звірів? Склади загадку про казкового їжачка. Скористайся поданим початком і запитанням.

Що за звір? Із голочок

Пошив собі піджачок

_____ (де він гуляє?)

_____ (Що на голки чіпляє?)

24. Користуючись малюнком, утворіть і запишіть сполучення слів за поданими запитаннями

(Хто?) _____ (який?)

25. Розгляньте малюнок на презентації.

Запишіть по одному слову в кожну колонку використовуючи предмети, які рухаються. (Іменник – перша колонка, прикметник – друга колонка,

дієслово – третя колонка).

Додаток Г

Текстові вправи для розвитку зв'язного мовлення

1. Прочитайте літературну казку.

Кашку варила, дітей годувала

У Сороки було семеро дітей. Прилетіла вона додому, а діти кричать:

– Їсти хочемо!

– Подождіть, любі, я вам каші наварю.

Наварила Сорока гречаної каші. Пахне каша, аж слинка у діток тече. Наклала мати каші в сім тарілочок, дала діткам ложечки, їдять дітки, мовчать. А Сорока сидить біля столу, їй не вистачило каші, всю віддала дітям.

– Хай їдять, щоб не були голодні, а я полечу й щось собі їсти знайду.

Позначте, яке прислів'я відповідає за змістом цієї казки.

Для ворони нема кращих дітей, як воронячі.

Мати сама не їсть, а дітей годує.

Перебудуйте казку, змінивши кінцівку і доповнивши основну частину так, щоб казка відповідала прислів'ю.

Де двоє їдять, там і третій наїсться.

Можете скористатися одним із запропонованих варіантів продовження казки. Поясніть, який зовсім не підходить, а який підходить найкраще.

1. *Вирішили пташенята зачекати, доки мама щось і для себе їсти знайде.*

2. *Вирішили пташенята поділитися кашею з мамою.*

3. *Вирішили пташенята полетіти шукати їжу для мами.*

2. Прочитайте текст. Знайдіть і підкресліть головну думку.

Два товариші

Ішли лісом два товариші, і вискочив супроти них ведмідь. Один кинувся навтьоки, видерся на дерево й заховався, а другий залишився на дорозі. Робити йому було нічого, – він упав на землю й удав з себе мертвого. Ведмідь підійшов до нього й почав нюхати: той і дихати перестав.

Ведмідь понюхав йому обличчя, подумав, що мертвий, і відійшов.

Коли ведмідь пішов, хлопець зліз з дерева і сміється:

- Ну що, – каже, – ведмідь тобі на вухо говорив?

- А він сказав мені, що погані ті люди, які в небезпеці від товаришів тікають".

Доберіть і запишіть свій заголовок до тексту.

За допомогою стрілок з'єднайте частини прислів'їв.

Не той друг, хто медом маже, не цурайся старого.

Для друга нового а вірного друга нема.

Приятелів тьма, а той хто правду каже.

Друзі пізнаються то найбільший скарб.

Вірний друг в біді.

Підкресли, яке з прислів'їв відповідає тексту.

3. Віднови порядок абзаців так, щоб вийшов текст. Добери заголовок

○ Приїхав чоловік додому, а на возі ні лисиці, ні риби.

○ Їде-їде, аж бачить: лисиця на дорозі лежить. Подумав чоловік, що то нежива лисиця. Думає собі: «заберу, зроблю з неї комір на кожух». Та й кинув лисицю на віз. А лисиця була жива. Ось бачить, що чоловік собі їде, на неї поглядаючи, та й давай рибу на шлях викидати. Повикидала вона всю рибу з воза втекла.

○ Їхав чоловік возом додому. На возі була риба.

4. З кожної групи слів склади речення. Запиши їх.

Усе у лісі співає

До, пішли, лісу, ми, навесні.

Легенький, подихнув, вітерець.

В, заспівали, всі, лісі, дерева.

Кожне, свою, співало, пісню, дерево.

Співала, білокора, пісеньку, красунька – берізка, ніжну.

Піснею, дуб, мужньо, вчинив, свою, бути, і, відважний, нас, сильний.

5. Склади текст–інструкцію до гри "Кіт і мишка".

Опорні слова та словосполучення: один із гравців, стоять у колі, кіт, мишка, пропускають під руками, заважають котові, упіймав мишку, вбігати і вибігати із кола, вибирають іншу пару

6. За поданим планом і опорними словосполученнями склади і запиши розповідь "Золота осінь" .

План

1. Яка пора року настала після літа?
2. Які зміни відбуваються в природі?
3. Чим тобі подобається осінь?

Опорні словосполучення: легке павутиння, золотиста колюча стерня, червоні клени, йдуть дощі, чорні куці, листя жовте, ялинки зелені, збір урожаю, день коротший, холодніше.

7. Віднови і запиши текст. Підкресли слова, що виражають його основну думку.

Пийшла пахмуро, щодова онісь. беНо кврите русими мхарами. ліЦий недь дей щод. меЗля в суда всинапа вожатим силтям. Вілдетіли ргаки. чВора нови догво крулижля дан помяли і погормаби. рГаки прощалися з рідмини мімцяси.

9. Вибрати і позначити рядки, в яких записані речення.

- Хто найсильніший із тварин
- Один раз на рік у норі лисиця
- Світає
- Ще холодно
- Малювати фарбами

- Співами та грою на роялі
- Намалював сім
- Засніжило
- Який прекрасний ранок

10. Вибери із запропонованих тему свого твору.

"У таборі відпочинку", "Влітку на річці", "На морі", "На дачі", "У селі", "Літо в місті".

- Підкресли слова до свого твору, допиши свої опорні слова.

Літо, спека, веселка, загін, похід, річка, море, село, книжка, пісок, рибалка, вудка, місто, на городі, дача, господарство, гриби, трава, друзі, здивувало, запам'яталося.

11. Прочитайте текст. Підкресли речення, яке не відповідає малюнку.

Сьогодні в цирку вистава. Зал переповнений глядачами. На арені виступають дресировані тварини. Ведмідь їздить на самокаті. Слон крутить хоботом металеве кільце. Собака танцює під мелодію флейти. Тигр стрибає через вогняне кільце. Голуби гойдаються на перекладині.

14. Прочитайте текст.

Калина

Не було в народній медицині корисніших ліків від застуди, ніж калина і калиновий сік.

Свіжі ягоди калини з медом та водою вживали при кашлі, серцевих захворюваннях. Соком калини навіть очищали обличчя, щоб рум'янилося.

Калина – це користь і здоров'я.

□ *Виправте помилки, пов'язані з повторенням одного й того ж самого слова.*

□ *Запишіть текст правильно. Порівняйте його з текстом на екрані.*

19. Розгляньте малюнок.

Складіть поради, як доглядати за посадженими деревцями, посіяними квітами. Запишіть їх.

Розгляньте малюнки. Встановіть їх послідовність. До кожного малюнка складіть речення. Використовуйте слова та словосполучення: *прогулянка, осінній ліс, ясна погода, справжні друзі, засмучене білчечка, підтримка, співчуття.*

Визначте, до яких типів належать тексти. Побудуйте текст-опис, скористайся підказкою.

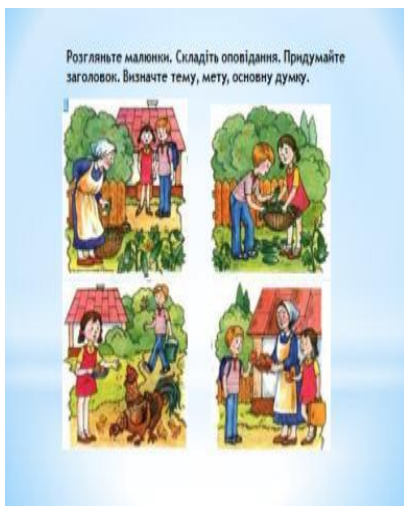
Немає в Україні лісу, у якому б не зустрілася білка. Де лісова гілка – там і білка. Восени у білки особливо багато клопотів. Треба на зиму грибів засушити, заготовитися горішками, жолудями, шишками, дупло вимостити.

Коли завіють сніги, загудуть завірюхи, білкаховається в дуплі. А доки не чути заморозків, білка розважається (Розповідь).

А чим білки харчуються? Білки – всеїдні тварини. Живляться вони насінням хвойних дерев, жолудями, горіхами, грибами, ягодами, яблуками. А також поїдають комах, розорюють гнізда птахів і їдять яйця і пташенят. Що ще ми знаємо про білок? (Міркування).

Розгляньте малюнки.

- До кожного малюнка складіть і запишіть речення, використовуючи слова та словосполучення з довідки.
- Усно складіть оповідання. Доберіть заголовок. Визначте тему, мету, основну думку

Додаток Д

Ситуаційні вправи для розвитку мовлення

1. Складіть діалог на тему "Шкідливі звички – шлях у безодню" (10-12 реплік).

Опорні слова і вислови:

- Серйозна проблема молоді
- Шкідливі звички і їх вплив на здоров'я
- Не сформована потреба вести здоровий спосіб життя
- Як позбавитися шкідливих звичок?
- Що значить вести здоровий спосіб життя.

2. Складіть діалог на тему "Поради, як зберегти здоров'я" (10-12 реплік).

Опорні слова і вислови:

- Здоров'я – найбільший скарб;
- Складники здоров'я: здоровий спосіб життя, відсутність шкідливих звичок, хвороб, загартування організму;
- Шкідливі звички наносять не виправну шкоду здоров'ю;
- Чого треба уникати, щоб зберегти здоров'я?
- Що значить здоровий спосіб життя?

3. Складіть діалог на тему "Мудрі заповіді народу про здоров'я" (10-12 реплік).

Опорні слова і вислови:

- Здоров'я – всьому голова;
- Здорові люди – роботящі;
- Як у народі здавна ставляться до пияцтва?
- Що радить народна медицина для збереження здоров'я?

4. Складіть за зразками сценку-діалог "Зустріч".

Вживайте такі тематичні групи формул мовного етикету: *вітання, знайомство, запрошення, згода, подяка, прощання.*

Зразок:

— Здрастуйте!

- Доброго ранку!
- Радий вас бачити!
- Взаємно.
- Як справи?
- Дуже добре, спасибі! А Ви як живете?
- Непогано, дякую!
- Передавайте вітання рідні!
- На все добре!

5. Вставте пропущені репліки до діалогу на тему "На вулиці"

- Юначе, підкажіть, будь-ласка, як доїхати до обласної лікарні.
- Я можу....
- Дякую, Ви дуже люб'язні
- Ви,
- Ні, але була тут дуже давно й погано орієнтуюся.
- Вам
- Не дуже. Багато шуму та зайвої метушні.
- Невже....
- Будівлі дуже подобаються. Особливо старовинні.
- Так, сучасні будинки одноманітні, серед них небагато цікавого. А ось і потрібна Вам зупинка. Їхати треба п'ятим маршрутом, лікарня якраз на кінцевій зупинці.
- Щиро вдячна Вам! З Вами було приємно поговорити. До побачення!

6. Прочитайте діалог. Підкресліть слова ввічливості.

"У шкільній їдальні"

- Привіт, Оксанко!
- Привіт, Світланко!
- Дякую за журнал, який ти дала мені прочитати.
- Читай, будь ласка.
- А ти зайшла пообідати?

- Ні, хочу купити собі тістечко.
- А, яке?
- Раджу скуштувати "Шоколадну мрію". Це моє улюблене. Дуже смачне!
- Спасибі за пораду!

7. Склади репліки, щоб вийшов діалог

- Тебе, рада, я бачити.
- Теж, я.
- З, вітаю, народження, днем, тебе.
- Спасибі. Здоров'я, і, оцінок, зичу, гарних, тобі.
- Що, рада, пам'ятаєш, ти. За, увагу, Вдячна, тобі.

8. Розіграйте діалог за змістом прочитаного тексту.

Кошеня і мишка

Подружилися кошеня і мишенятко. Повернулося кошеня додому, а мама питає: "Що за гарний запах ти із собою принесло?". Котик відповідає: "Так пахне мій друг мишеня!". "Дуже добре,— відказує кішка. — Коли ітимеш до власного Смачного приятеля, поклич мене!".

Цієї миті миша питає у своєї дитини: "Що за гидкий запах ти принесло?". Мишенятко пояснило: "Я гралося із кошеням!". "Та це ж загибель наша!" — злякалася й розгнівалася миша.

9. Відновіть діалог з розкиданих реплік.

- Діти, білочко, живеш? Що ти, білочко, гризеш?
- У морози зігріва тепла шубка хутрова, а тому в дуплі мені, і морози не страшні.
- А в морози люті, злі, ти не мерзнеш у дуплі?
- У зеленому ліску, у дуплі у соснячку. Я гризу горішки, і гриби і шишки.

10. Відновіть діалог, встановлюючи правильну послідовність репрік

"У бібліотеці"

- Добрий день!

- Добрий день!
- Так, ця книга про метеликів.
- Ти її прочитав?
- Я хочу здати книжку.
- Найбільше сподобалися малюнки.
- Вибирай книги на цій полиці.
- Вона тобі сподобалась?
- Я хочу прочитати про життя тварин.
- То про що ти хочеш прочитати?

11. Складіть діалог–домовленість і розіграйте.

- Домовся про зустріч з другом по телефону;
- Дотримуйся правил спілкування;
- Пам'ятай, що завжди закінчує розмову той, хто телефонує;
- Вживай слова ввічливості;
- Використовуй репліки : *«Пробач, що потурбував», «Про все домовилися?»*, *«Ти задоволений?»*.

12. Побудуйте та розіграйте діалог– прохання «У бібліотеці».

- Попросіть допомогу у виборі книги у бібліотекаря;
- Вживай слова ввічливості, та форми звертання;
- Користуйся планом:
 1. Привітання
 2. Мета походу до бібліотеки
 3. Вибір книги
 4. Подяка за допомогу
 5. Прощання

